

Staternes forpligtelser efter EMRK art. 2 i forbindelse med myndighedspersoners dødelige magtanvendelse

State obligations under Article 2 of the ECHR in relation to use of lethal force by state agents

af EMMA GREPPERUD KROG

EMRK art. 2 sikrer retten til liv for enhver person under medlemsstaternes jurisdiktion. Bestemmelsen er en grundlæggende rettighed og en af de mest fundamentale bestemmelser i EMRK. Bestemmelsens kerneområde er myndighedspersoners handlinger og unldelser, der resulterer i dødsfald, hvorfor staterne er underlagt en række forpligtelser i udøvelsen af deres dødelige magtanvendelse. Såfremt staterne ikke overholder forpligtelserne, risikerer de, at EMD statuerer en krænkelse af Konventionen.

EMD har, som følge af sin dynamiske fortolkningsstil og rets- og samfundsudviklingen i staterne, gennem tiden fortolket, udfyldt og videreudviklet staternes forpligtelser i henhold til art. 2. Afhandlingen undersøger forpligtelserne, som fremgår direkte af bestemmelsen, samt de praksisudviklede forpligtelser. Undersøgelsen foretages gennem analyse af EMDs omfattende retspraksis på området. Løbende vurderer og diskuterer afhandlingen EMDs fortolkning og anvendelse af forpligtelserne, med udgangspunkt i eksperters synspunkter og det aktuelle verdensproblem, dødelig magtanvendelse udgør.

I dansk retspraksis er der flere eksempler på, at politiets magtanvendelse har resulteret i dødsfald. Afhandlingen sætter problemformuleringen i et dansk perspektiv ved at undersøge, hvorvidt danske domstole efterlever de fastlagte forpligtelser efter art. 2 som fortolket og anvendt i EMDs praksis. Undersøgelsen foretages gennem analyse af dansk praksis og lovgivning. Som en del af den afsluttende perspektivering fremsætter afhandlingen overvejelser om, hvordan Danmark fremover kan sikre retten til liv en bredere, mere praktisk og mere effektiv beskyttelse i det danske retssystem.

Som følge af EMDs subsidiære kontrolfunktion overlades staterne en vis skønsmargin for så vidt angår de enkelte aspekter af art. 2. Dette bevirker, at EMDs prøvelsesintensitet begrænses. Til trods for art. 2's fundamentale karakter, anvender EMD denne skønsmargin inkonsekvent afhængigt af omstændighederne i sagen. Flere eksperter kritiserer, at myndighedspersoner overlades en for vid subjektiv diskretion, som risikerer ikke at sikre mod vilkårlige drab og misbrug af magt. På den ene side bør myndighedspersoner pålægges en gennemførlig standard i forsøget på at sikre livet for sig selv og civile, men på den anden side bør det være muligt for klager at stille myndighedspersoner til ansvar for deres uberettigede magtanvendelse. På baggrund heraf søger afhandlingen i den afsluttende perspektivering at fremsætte bud på, hvordan EMD fremover kan ændre fortolkningen og anvendelsen af art. 2 for at sikre en højere grad af retssikkerhed for begge parter.

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT.....	3
1 INDLEDNING.....	4
1.1 PROBLEMFOMULERING.....	5
1.2 AFGRÆNSNING.....	5
1.3 METODE OG RETSKILDER.....	6
1.4 STRUKTUR.....	6
2 GENERELT OM EMRK ART. 2 – RETTEN TIL LIV.....	7
2.1 ANVENDELSESOMRÅDET.....	7
2.2 ANDRE BESTEMMELSER OM RETTEN TIL LIV.....	8
2.2.1 EUC art. 2.....	8
3 GENERELT OM EMD.....	8
3.1 EMDs FORTOLKNINGSSTIL.....	8
3.1.1 Danske domstoles fortolkning af EMRK.....	9
3.2 EMDs SUBSIDIÆRE ROLLE OG STATERNES SKØNSMARGIN.....	10
4 STATERNES POSITIVE OG NEGATIVE FORPLIGTELSE.....	11
4.1 STATERNES POSITIVE FORPLIGTELSE TIL AT BESKYTTE ETHVERT MENNESKES RET TIL LIVET....	11
4.1.1 Planlægning og kontrol.....	12
4.2 STATERNES NEGATIVE FORPLIGTELSE TIL IKKE FORSÆTLIGT AT BERØVE NOGEN LIVET SAMT UNDTAGELSERNE.....	13
4.3 DELKONKLUSION.....	13
5 STATERNES MATERIELLE FORPLIGTELSE TIL AT OVERHOLDE PROPORTIONALITETSPRINCIPPET.....	14
5.1 BETINGELSERNE FOR LOVLIG MAGTANVENDELSE.....	14
5.1.1 Testen for ”absolut nødvendigt”.....	15
5.1.2 En parallel til EMRK art. 14 – forbud mod diskriminering.....	17
5.2 BEVISBYRDE.....	18
5.3 DELKONKLUSION.....	19
6 EMRK ART. 2(2)(B): POLITIETS DØDELIGE MAGTANVENDELSE I FORBINDELSE MED ANHOLDELSE.....	19
6.1 HAR MYNDIGHEDERNES MAGTANVENDELSE FORÅRSAGET DØDSFALDET ELLER SKYLDES DET ANDRE FORHOLD?.....	19
6.2 ER DEN POSITIVE FORPLIGTELSE OPFYLDT I DANSKE SAGER OM POLITIETS DØDELIGE MAGTANVENDELSE I FORBINDELSE MED LOVLIG ANHOLDELSE?.....	22
6.3 ER DEN MATERIELLE FORPLIGTELSE OPFYLDT I DANSKE SAGER OM POLITIETS DØDELIGE MAGTANVENDELSE I FORBINDELSE MED LOVLIG ANHOLDELSE?.....	23
6.4 DELKONKLUSION.....	24
7 STATERNES PROCESSUELLE FORPLIGTELSE TIL AT GENNEMFØRE EN EFFEKTIV EFTERFORSKNING.....	24
7.1 EFTERFORSKNINGEN SKAL VÆRE TILSTRÆKKELIG.....	26
7.2 EFTERFORSKNINGEN SKAL VÆRE UAFHÆNGIG.....	27
7.2.1 EMRKs standard efter EMDs praksis.....	27

7.2.2 Er kravet om "uafhængig efterforskning" opfyldt i det danske retssystem?	29
7.3 EFTERFORSKNINGEN SKAL GENNEMFØRES MED DEN FORNØDNE HURTIGHED.....	31
7.4 EFTERFORSKNINGEN SKAL MULIGGØRE EN VIS GRAD AF OFFENTLIG KONTROL OG INDDRAGE DE PÅRØRENDE.....	32
7.5 SAMMENFATNING: KRAVENE TIL EN "EFFEKTIV EFTERFORSKNING"	33
7.6 ER STRL § 13, STK. 2 FORENELIG MED DEN PROCESSUELLE DEL AF EMRK ART. 2?.....	34
7.6.1 Kræver EMRK art. 2 en strafforfølgning, såfremt proportionalitetsprincippet ikke er overholdt i sager om politiets dødelige magtanvendelse?	34
7.6.2 Generelt om muligheden for straffritagelse efter STRL § 13, stk. 2 og dansk retspraksis	35
7.6.3 Sammenfatning: Er STRL § 13, stk. 2 forenelig med EMRK art. 2?	36
8 KONKLUSION OG PERSPEKTIVERING.....	37
9 LITTERATURLISTE	38
9.1 LOVE MV.	38
9.2 BØGER.....	38
9.3 RAPPORTER, ARTIKLER OG ANDRE INDLÆG PÅ INTERNETTET	39
9.4 TV-PROGRAMMER	40
9.5 AFHANDLINGER	40
9.6 RETSPRAKSIS.....	40
9.6.1 Sager fra EMD.....	40
9.6.2 Danske sager.....	41
9.6.3 Amerikanske sager	41

Abstract

The European Convention on Human Rights (ECHR) Article 2 is one of the most fundamental provisions in the Convention. The provision safeguards the right to life and simultaneously specifies the circumstances where it is permitted for state agents to use force which might result in the deprivation of life.

The purpose of the study has been to examine the High Contracting Parties (the states) obligations under Article 2 in relation to state agents use of lethal force. Denmark is a High Contracting State to the Convention and the study has examined whether Denmark fulfills its obligations under Article 2 as set out in the European Court of Human Rights' (ECtHR) case law. Finally, the study has elucidated whether the ECtHR grants the states a margin of appreciation in fulfilling their obligations under Article 2.

The main legal source used in the study has been case law from the ECtHR. Article 2 does not specify the scope of the obligations within the provision therefore, the ECtHR has specified and developed the obligations through its dynamic interpretation in practice. The study has described, interpreted, analyzed and systematized selected law, cases and literature to find the applicable law. The focus has been to analyze cases from the ECtHR which show the development in the obligations throughout time and to discuss whether or not the applicable law safeguards the purpose of Article 2.

The study shows that the ECtHR has developed a comprehensive practice which overall provides a set of detailed obligations that the states must comply with, in order to secure the right to life and not risk a violation of Article 2. However, there is room for improvement. It is important that the obliga-

tions are consistent with the wording of Article 2, so that the provision continues to sufficiently safeguard against arbitrary lethal force and only permit lethal force which is “*absolutely necessary*”. Tendencies in society and specific societal groups and a margin of appreciation granted to state agents in their use of lethal force, risk not securing the wording of Article 2. Even though the ECtHR has a detailed case law they should specify the importance of only allowing “*absolutely necessary*” lethal force by either preventing a wide subjective discretion to state agents or by applying the margin of appreciation more consistently when considering state agents’ lethal force. On one hand it is crucial that the obligations under Article 2 is interpreted as to safeguard the rule of law and prevent arbitrary killings and abuse of force. On the other hand, the ECtHR should not be overdemanding and impose impossible burdens on the states. In order to make Article 2 practical and efficient it must be possible for the states to fulfill their obligations within the standard required under the Convention.

In regard to Denmark the study shows that Denmark complies with the obligations pursuant to Article 2. However, Denmark should not refrain from safeguarding a broader protecting of the right to life.

1 Indledning

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) art. 1 forpligter medlemsstaterne til at garantere enhver person under deres jurisdiktion de rettigheder og friheder, der angives i konventionen. Staten, enhver offentlig myndighed, er pligtsubjekt, og enhver er berettiget. Danmark inkorporerede EMRK ved lov i 1992¹, hvorfor EMRK med tilhørende EMD-praksis er en del af dansk ret. Inkorporeringen bevirker, at lovgiver har pligt til at sikre Danmarks efterlevelse af EMRK, og danske domstole har pligt til at håndhæve konventionen som fortolket og anvendt i EMDs praksis.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) er EMRKs internationale kontrolorgan, som efter EMRK art. 19 skal sikre medlemsstaternes overholdelse af rettighederne i konventionen. EMRK art. 46(1) giver EMD bemyndigelse til at træffe bindende afgørelser vedrørende den involverede medlemsstat. Staterne risikerer, at EMD statuerer en krænkelse, såfremt de ikke sikrer overensstemmelse mellem national ret og EMRK.² EMRK art. 32(1) tillægger EMD kompetence til at afgøre sager vedrørende fortolkningen og anvendelsen af konventionen. Hermed opnår EMD en retsskabende funktion ved at være det organ, der fortolker, udfylder, skaber og løbende videreudvikler de normer, staterne skal efterleve.³ EMD henviser konsekvent til egne tidligere udtalelser og principper i tidligere afgørelser, selvom EMD ikke formelt er bundet heraf. Tidligere afgørelser danner således i vidt omfang præcedens i afgørelse af nye sager for at sikre retssikkerhed, lighed og forudsigelighed for medlemsstaterne.⁴

Efter EMRK art. 2(1) er ethvert menneskes ret til livet beskyttet ved lov, og ingen må forsætligt berøves livet. Art. 2(2)(a)-(c) fastslår dog i hvilke situationer, myndigheders dødelige magtanvendelse kan berettige at berøve en person livet, såfremt magtanvendelsen er ”*absolut nødvendig*”. Bestemmelsen angiver ikke rækkevidden af undtagelserne, og EMD har i praksis fastslået hvilke forpligtelser, staterne pålægges i forbindelse med overholdelse af art. 2. EMD har præciseret forpligtelserne og fortolket en processuel forpligtelse ind.

¹ Lov nr. 285 af 29. april 1992

² Lorenzen m.fl., s. 42

³ Rytter, s. 82

⁴ Ibid., og Mamatkulov og Askarov, 2005, § 121

EMD har i praksis udviklet doktrinen ”*Margin of Appreciation*”.⁵ Doktrinen er udtryk for, at EMD overlader staterne en vis skønsmargin i opfyldelsen af deres forpligtelser i henhold til EMRK. Det bevirker, at EMD begrænser sin prøvelsesintensitet ved efterprøvelse af nationale vurderinger og overlader de nationale myndigheder et skønsmæssigt råderum inden for konventionens rammer.⁶ EMD er tilbageholdende med at anvende doktrinen ved absolutte rettigheder, som ikke kan begrænses eller fraviges. Art. 2 indeholder både absolutte samt relative elementer, idet art. 2 kan gøres genstand for undtagelse⁷, hvorfor det er omdiskuteret, i hvilket omfang staterne har en skønsmargin for så vidt angår art. 2.

1.1 Problemformulering

Afhandlingens formål er at undersøge hvilke forpligtelser, retten til liv i EMRK art. 2 pålægger medlemsstaterne i forbindelse med myndighedspersoners dødelige magtanvendelse. Afhandlingen vil undervejs perspektivere til dansk ret med fokus på art. 2(2)(b) om politiets dødelige magtanvendelse i forbindelse med lovlig anholdelse. I den forbindelse vil afhandlingen undersøge, hvorvidt Danmark efterlever forpligtelserne efter art. 2 som fortolket og anvendt i EMDs praksis. Afhandlingen vil desuden undersøge, hvorvidt EMD tillader staterne en skønsmargin for så vidt angår art. 2.

1.2 Afgrænsning

Afhandlingen vil ikke redegøre for EMRKs stedlige eller materielle anvendelsesområde. Formålet med afhandlingen er ikke at give en gennemgang af sådanne generelle aspekter af konventionen.

Afhandlingen vil kort sammenholde Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder (EUC) art. 2 med EMRK art. 2.⁸ Da EUC art. 2 hverken nationalt eller i EU-regi har givet anledning til indgreb i retten til liv, behandles bestemmelsen ikke yderligere.

Afhandlingen vil ikke give et fuldt overblik over EMDs fortolkningsstil samt retsudviklingen heraf. Afhandlingen afgrænses til at behandle fortolkningsstilen i det omfang, det er relevant for at undersøge EMDs fortolkning og anvendelse af forpligtelserne efter art. 2.

Det søges ikke ved afhandlingen at give et fuldt overblik over det generelle proportionalitetsprincip, som EMD anvender i forbindelse med vurderingen af mulige rettighedskrænkelser efter EMRK. Afhandlingen afgrænses til at behandle det særskilte proportionalitetsprincip i art. 2.

Afhandlingen vil kort nævne undtagelsen om dødsstraf efter art. 2(1).⁹ Undtagelsen bliver ikke behandlet nærmere, da den falder uden for afhandlingens sigte. Afhandlingen vil desuden ikke særskilt behandle undtagelserne i art. 2(2)(a) og (c), da forpligtelserne efter art. 2 finder anvendelse uafhængigt af, hvilken undtagelse der anvendes. Afhandlingen vil særskilt behandle undtagelse (b).¹⁰

EMD har fastslået, at staterne kan pålægges ansvar i tilfælde, hvor de ikke direkte har berøvet et individ livet. EMRK har således en vertikal dimension, da art. 2 forpligter staterne over for individet, samt en horisontal dimension, da art. 2 ligeledes finder anvendelse individer imellem. Det er essentielt at nævne, at staternes positive forpligtelse omfatter en pligt til at træffe passende foranstaltninger til

⁵ Herefter benævnt ”skønsmargin”

⁶ Se mere herom i Steven Greer, *The margin of appreciation*

⁷ Se afsnit 4.2

⁸ Se afsnit 2.2.1

⁹ Se afsnit 4.2

¹⁰ Se afsnit 6

at beskytte livet for de, der falder under deres jurisdiktion.¹¹ Efterfølgende afgrænses afhandlingen til at behandle tilfælde, hvor myndighedspersoner er direkte ansvarlige for et dødsfald.

Staterne har i visse tilfælde pligt til at gennemføre en efterforskning i anledning af påståede krænkelse af forbuddet mod tortur i EMRK art. 3. Kravene til en efterforskning efter art. 2 og 3 er i det væsentligste sammenfaldende, hvorfor art. 3 ikke bliver behandlet.¹² Forsømmelse af pligten til at efterforske kan få konsekvenser efter EMRK art. 13, som regulerer adgangen til effektive retsmidler. Art. 13 bliver ikke behandlet, da EMD i flere tilfælde har fundet det unødvendigt at behandle art. 13 separat, hvor forholdet allerede er behandlet efter art. 2.¹³

1.3 Metode og retskilder

Afhandlingen er udarbejdet efter den retsdogmatiske metode, som har til formål at beskrive, fortolke, analysere og systematisere gældende ret.¹⁴ Til brug for besvarelsen af problemformuleringen er de væsentligste retskilder EMRK og retspraksis fra EMD. Især praksis fra EMD er central for fremstillingen, da EMD i praksis har udfyldt og skabt de forpligtelser, staterne skal efterleve i henhold til art. 2. Dansk lovgivning og retspraksis er anvendt som retskilder til at sætte problemformuleringen i et dansk perspektiv. EUC og amerikansk retspraksis er anvendt som retskilder til en perspektivering. Undervejs i afhandlingen er inddraget juridisk og videnskabelig litteratur som fortolkningsbidrag, herunder bøger, rapporter, artikler og andre indlæg på internettet, og eksperter synspunkter diskuteres. Alle henviste kilder er blevet vurderet og fundet valide. På baggrund af den retsdogmatiske metode vil afhandlingen afsluttende fremsætte nogle *de sententia ferenda*-betragtninger om, hvordan EMD kan ændre fortolkningen og anvendelsen af art. 2 fremover.¹⁵

1.4 Struktur

Indledningen introducerer EMRK art. 2, og afsnit 2 undersøger rettighedens anvendelsesområde. Herefter behandler afsnittet kort EUC's bestemmelse om retten til liv. Afsnit 3 introducerer EMD ved at undersøge EMDs fortolkningsstil og samspillet mellem EMD og medlemsstaterne. Ydermere undersøger afsnittet danske domstoles fortolkning af rettighederne i EMRK.

Gennem analyse af EMDs praksis undersøger afsnit 4 og 5 medlemsstaternes forpligtelser, som fremgår af ordlyden af art. 2. I forlængelse heraf undersøger afsnit 6, hvorvidt Danmark efterlever de nævnte forpligtelser som fortolket og anvendt i EMDs praksis. Undersøgelsen foretages gennem analyse af dansk praksis og lovgivning.

Afsnit 7 behandler den praksisskabte processuelle forpligtelse og de minimumskrav, staterne skal efterleve i opfyldelsen heraf. Herunder diskuteres, hvorvidt uafhængighedskravet, som er et af minimumskravene, er opfyldt i det danske retssystem. I forlængelse af den processuelle forpligtelse undersøger afsnit 7.6, hvorvidt straffritagelsesreglen i STRL § 13, stk. 2 er forenelig med art. 2. Diskussionen tager udgangspunkt i EMDs praksis og en analyse af, under hvilke omstændigheder art. 2 kræver en strafforfølgning. Herefter diskuteres, hvorvidt Danmark efterlever EMDs praksis.

Gennem hele afhandlingen belyses, hvorvidt EMD tillader staterne en skønsmargin i relation til de enkelte aspekter af art. 2.

¹¹ Se afsnit 4.1

¹² Kjølbro, s. 305-306

¹³ EMD, Guide on art. 13, s. 25, § 75

¹⁴ Evald, s. 13

¹⁵ Begrebet "*de sententia ferenda*" anvendes til at beskrive afgørelsen, som den bør være

I afsnit 8 vil afhandlingens resultater udmønte sig i en konklusion, som besvarer problemformuleringen. Konklusionen vil desuden indeholde betragtninger om, hvordan EMD kan ændre fortolkningen og anvendelsen af art. 2 fremover.

Forkortelser anvendt gennem afhandlingen er sat i anførelsestegn i litteraturlisten. Citater er sat i anførelsestegn og fremhævet med kursiv. Omtalte afgørelser er fremhævet med kursiv.

2 Generelt om EMRK art. 2 – retten til liv

2.1 Anvendelsesområdet

Ifølge EMRK art. 2(1) må ingen forsætligt berøves livet. Idet EMRK forpligter medlemsstaterne, retter bestemmelsen sig mod myndighedspersoners handlinger og undladelser, der resulterer i dødsfald. Det betyder, at staten kan gøres ansvarlig for dødsfald, såfremt dens myndighedspersoner dræber et individ eller undlader at træffe passende foranstaltninger for at beskytte liv.¹⁶ I *Stewart mod Storbritannien* havde en statslig soldat affyret en plastikkugle ind i en menneskemængde under uroligheder. Kuglen ramte en teenager i hovedet, hvorved han afgik ved døden. EMD fastslog, at “[...] Article 2, read as a whole, indicates that paragraph 2 does not primarily define situations where it is permitted intentionally to kill an individual, but defines the situations where it is permissible to “use force” which may result, as the unintended outcome of the use of force, in the deprivation of life.”¹⁷ Således omfatter art. 2 forsætlige drab fra myndighedspersoner samt magtanvendelse, som utilsigtet resulterer i dødsfald.

EMD udvidede i *Makaratzis mod Grækenland* anvendelsesområdet til at omfatte potentiel dødelig magtanvendelse. I sagen førte en biljagt mellem politiet og en mistænkt til, at politiet skød vildt på mistænktens bil. Mistænkte afgik ikke ved døden men blev påført alvorlig skade. EMD fandt, at uanset om myndighedspersonerne havde haft til hensigt at dræbe mistænkte, var situationen omfattet af art. 2, da hans liv blev bragt i fare.¹⁸ Det bemærkes, at situationen som udgangspunkt vurderes efter EMRK art. 3 om forbud mod tortur, såfremt en person påføres fysisk skade af myndighedspersoner men overlever.¹⁹ Det kan derfor i praksis være vanskeligt at skelne mellem anvendelsesområdet for art. 2 og art. 3. EMD fastslog i *Makaratzis*, at “[...] it is only in exceptional circumstances that physical ill-treatment by State agents which does not result in death may disclose a violation of Article 2 of the Convention.”²⁰ Ved vurderingen af, hvorvidt forholdet falder under art. 2 eller art. 3, lægger EMD vægt på omfanget, karakteren og formålet med magtanvendelsen.²¹

Art. 2 finder anvendelse, uanset om myndighedspersoner anvender dødbringende våben, fysisk vold eller andre magtmidler, der kan resultere i dødsfald.²² I *McShane mod Storbritannien* blev et militært køretøj brugt til at nedbryde en barrikade, der endte med at dræbe en civil, der gemte sig bag køretøjet. EMD fandt, at det var magtanvendelse omfattet af art. 2.²³ EMD har desuden fundet, at potentielt dødelig gas er omfattet af bestemmelsen.²⁴

¹⁶ Om sidstnævnte se afsnit 4.1

¹⁷ Stewart, 1984, § 15 og senere bekræftet i McCann, 1995, § 148

¹⁸ Makaratzis, 2004, §§ 52 og 55

¹⁹ Lorenzen m.fl., s. 102

²⁰ Makaratzis, 2004, § 51

²¹ Ibid.

²² Kjølbro, s. 237

²³ McShane, 2002, § 101

²⁴ Finogenov, 2012, § 203

2.2 Andre bestemmelser om retten til liv

Foruden EMRK art. 2 findes en række menneskerettighedsdokumenter, som sikrer retten til liv. FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder sikrer retten til liv i art. 6(1). Konventionen er baseret på FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder art. 3, som ikke er juridisk bindende. Ligeledes sikrer EUC art. 2 retten til liv i EU's medlemsstater, når de gennemfører EU-retten. Afsnit 2.2.1 vil fokusere på EUC art. 2, som i vidt omfang svarer til EMRK art. 2.

2.2.1 EUC art. 2

EUC blev juridisk bindende i Danmark i forbindelse med Lissabontraktatens ikrafttræden den 1. december 2009.²⁵ Traktaten om den Europæiske Union art. 6(2) forpligter EU at tiltræde EMRK, hvilket endnu ikke er opnået.²⁶ EMRK er således ikke en integreret del af EU-retten, men der er i vidt omfang konsensus mellem EUC og EMRK med hensyn til anvendelsesområde og indhold. Desuden har alle EU's medlemsstater tiltrådt EMRK.²⁷

EUC art. 2(1) lyder: *"Ethvert menneske har ret til livet."* Efter EUC art. 51(1) retter EUC sig kun mod medlemsstaterne, når de gennemfører EU-retten. EMRK har således et bredere anvendelsesområde, da EMRK finder anvendelse på alle forhold inden for medlemsstaternes jurisdiktion.²⁸ EUC fastslår i art. 52(3), at *"I det omfang dette charter indeholder rettigheder svarende til dem, der er sikret ved den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, har de samme betydning og omfang som i konventionen. Denne bestemmelse er ikke til hinder for, at EU-retten kan yde en mere omfattende beskyttelse."* Hermed opnår EMRK art. 2 og EUC art. 2 samme betydning og omfang, og forpligtelsen til kun at anvende *"absolut nødvendig"* dødelig magt skal betragtes som indeholdt i EUC art. 2.²⁹ I og med EU-retten kan yde en mere omfattende beskyttelse, får EUC art. 2 mulighed for at opnå selvstændig betydning. EUC art. 2 har dog begrænset betydning i praksis, da politiet normalt ikke handler inden for EU-rettens anvendelsesområde, når de anvender dødelig magt.³⁰

3 Generelt om EMD

3.1 EMDs fortolkningsstil

EMRK er en traktat og fortolkes i overensstemmelse med Traktatretskonventionen. Art. 31(1) lyder: *"En traktat skal fortolkes loyalt i overensstemmelse med den sædvanlige betydning, der måtte tillægges traktatens udtryk i deres sammenhæng og belyst af dens hensigt og formål."* Hermed er udgangspunktet rettighedens ordlyd og den sammenhæng, den indgår i, hvorfor ordlyden sætter en ydre grænse for fortolkningen. *Pretty mod Storbritannien* omhandlede Diane Pretty, som var dødeligt syg. Hun ønskede selv at kontrollere hvordan og hvornår hun skulle dø og ønskede sin mands hjælp til at begå selvmord. EMD fandt, at art. 2 ikke uden en forvridning af ordlyden kan fortolkes således, at den indeholder et negativt aspekt, navnlig retten til at dø.³¹ Det kan udledes af afgørelsen, at der ikke kan fortolkes yderligere rettigheder ind end dem, der følger af ordlyden.

²⁵ Christoffersen m.fl., s. 31

²⁶ Ibid., s. 32

²⁷ Halleskov m.fl., s. 233

²⁸ Ibid.

²⁹ Christoffersen m.fl., s. 98

³⁰ Halleskov m.fl., s. 244-245

³¹ Pretty, 2002, § 39

Rettighederne i EMRK er i vidt omfang vage, upræcise eller udefinerede ord eller principper. EMD fortolker derfor rettighederne udvidende for at sikre, at de forbliver praktiske og effektive. EMD har udtalt: ”*However, it is of crucial importance that the Convention is interpreted and applied in a manner which renders its rights practical and effective, not theoretical and illusory. It is a living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions.*”³² Det giver EMD en dynamisk fortolkningsstil, og i takt med EMDs fortolkning vil rettighedsbeskyttelsen ændre sig i overensstemmelse med rets- og samfundsudviklingen.³³ Den dynamiske fortolkning begrænser betydningen af EMRKs forarbejder, da rettighederne fortolkes i lyset af nutidens forhold.³⁴ Desuden er stilen afgørende for, at EMD i praksis har udvidet staternes forpligtelser efter art. 2 ud over dens ordlyd.

EMD fortolker komparativt ved undersøge, hvorvidt der er konsensus i medlemsstaternes lovgivning om en problemstilling, samt hvilke standarder, der er alment accepterede i staterne.³⁵ Det er et resultat af EMDs subsidiære rolle og staternes skønsmargin.³⁶ Flere sager illustrerer, at staternes skønsmargin er vid, hvor der ikke er konsensus på et område. I *S.A.S. mod Frankrig* anvendte EMD den komparative metode til at sammenholde Frankrigs maskeringsforbud med medlemsstaternes lovgivning vedrørende maskering. EMD konstaterede en manglende konsensus blandt medlemsstaterne imod et forbud, hvilket overlod Frankrig en vid skønsmargin.³⁷ Ligeledes fandt EMD i *Vo mod Frankrig* manglende konsensus blandt medlemsstaterne, hvorfor det faldt inden for staternes skønsmargin at vurdere, hvornår retten til liv begynder.³⁸ Udover at fortolke komparativt inddrager EMD tekster fra andre internationale konventioner i sin fortolkning.³⁹

EMRK art. 2 er en af de mest fundamentale bestemmelser i et demokratisk samfund, og bestemmelsen skal fortolkes indskrænkende.⁴⁰ ”*The rule of law*”⁴¹ er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund samt hos EMD og bidrager til fortolkningen af art. 2. Princippet skal sikre mod vilkårlighed og magtfordrejning i forholdet mellem individet og staten. Det indebærer, at ethvert indgreb i et individs rettigheder skal have hjemmel i national lovgivning, som skal fortolkes af uafhængige domstole.⁴²

3.1.1 Danske domstoles fortolkning af EMRK

Udgangspunktet er, at danske domstole skal lægge konventionen, som den fortolkes af EMD, til grund for fortolkningen af dansk ret. Udgangspunktet fraviges, såfremt lovgiver i forarbejderne til en dansk lov bevidst fraviger EMRK, samt i tilfælde af modstrid mellem grundloven og konventionen.⁴³ Når EMD har afklaret et spørgsmål i praksis, skal Danmark følge det begrebsindhold, som EMD har fastlagt i løsningen.⁴⁴ Det er således en forudsætning, at danske domstole ikke skal foretage en selvstændig fortolkning af rettighederne i EMRK, da Danmark ønsker at tilstræbe harmoni og undgå konflikt.

³² Mamatkulov og Askarov, 2005, § 121

³³ Rytter, s. 81

³⁴ Rainey m.fl., s. 66

³⁵ Lorenzen m.fl., s. 23

³⁶ Se afsnit 3.2

³⁷ S.A.S., 2014, §§ 155-156

³⁸ Vo, 2004, § 82

³⁹ Skinner, s. 36-37

⁴⁰ McCann, 1995, § 147 og senere konsekvent udtalt i EMDs praksis

⁴¹ Herefter benævnt ”retsstatsprincippet”

⁴² Lorenzen m.fl., s. 28. Læs mere om princippet i CoE, The Rule of Law og Sicilianos, Speech on the Rule of Law

⁴³ Rytter, Grundrettigheder, s. 118

⁴⁴ Halleskov m.fl., s. 221

3.2 EMDs subsidiære rolle og staternes skønsmargin

EMD har en subsidiær rolle i forhold til medlemsstaterne og de nationale domstole. Det er staternes opgave at overholde konventionens rettigheder og forpligtelser og EMDs rolle at efterprøve staternes overholdelse i overensstemmelse med de retningslinjer, EMD udstikker i praksis. I *Belgian Linguistic Case* udtalte EMD, at EMD ikke pålægger staterne at sikre overholdelse af EMRK på en bestemt måde. I stedet er EMDs kontrol begrænset til at efterprøve, hvorvidt der er overensstemmelse mellem national ret og konventionen.⁴⁵ Det blev bekræftet i *Handyside mod Storbritannien*. Her præciserede EMD, at medlemsstaterne overlades en skønsmargin ved efterlevelse af konventionens forpligtelser, der går hånd i hånd med EMDs kontrol.⁴⁶ Principperne om subsidiaritet og staternes skønsmargin er udviklet i praksis, men ved ændringsprotokol nr. 15 er principperne kommet til udtryk i præambelen til EMRK.⁴⁷

Den subsidiære rolle viser sig ved EMDs efterprøvelse af nationale bevisvurderinger: “[...] *it is not normally within the province of the European Court to substitute its own assessment of the facts for that of the domestic courts and, as a general rule, it is for these courts to assess the evidence before them.*”⁴⁸ Således tilkommer det den nationale domstol at vurdere beviserne og fastslå de faktiske omstændigheder i den pågældende sag. EMD efterprøver alene den nationale bevisvurdering, hvor den i sin helhed fremstår urimelig.⁴⁹ I sager vedrørende art. 2 må EMD dog gennemføre ”*a particularly thorough scrutiny*”.⁵⁰ Især i sager vedrørende myndighedspersoners magtanvendelse kan EMD være nødsaget til at foretage en selvstændig bevisvurdering for at kunne fastlægge hændelsesforløbet, da klager og stat ofte har en forskellig opfattelse af forløbet.⁵¹ Det var tilfældet i *Timurtas mod Tyrkiet*. I sagen forsvandt klagers søn efter at være blevet arresteret som terrorismistænkt af tyrkiske sikkerhedsstyrker. Parterne var uenige om de faktuelle oplysninger i sagen, hvorfor Kommissionen foretog en selvstændig undersøgelse for at indsamle bevismateriale og fastlægge omstændighederne i sagen.⁵² Generelt har EMD udtalt, at sager om berøvelse af liv underlægges en intensiv prøvelse.⁵³

Staternes skønsmargin begrænser EMDs prøvelsesintensitet. Det bevirker, at EMD som udgangspunkt ikke fortager en intensiv vurdering af den pågældende sag men i stedet kontrollerer, om de nationale myndigheder er fremkommet med acceptable grunde til at foretage indgreb i en rettighed. Det har betydning, om myndighederne har fulgt EMRKs standarder og principper som fortolket i EMDs praksis, herunder retsstatsprincippet for at sikre mod vilkårlige afgørelser.⁵⁴

Omfanget af staternes skønsmargin varierer og afhænger af ”[...] *the nature of the Convention right in issue, its importance for the individual and the nature of the activities concerned.*”⁵⁵ Staterne overlades en videre skønsmargin, hvor spørgsmålet omhandler et retsområde under udvikling eller et område, hvor der ikke er konsensus i medlemsstaterne.⁵⁶

⁴⁵ *Belgian Linguistic Case*, 1968, “Interpretation adopted by the Court”, § 10

⁴⁶ *Handyside*, 1976, §§ 48-49

⁴⁷ Kjølbro, s. 25

⁴⁸ Klaas, 1993, § 29

⁴⁹ Edwards, 1992, § 34

⁵⁰ Avsar, 2002, § 284

⁵¹ Kjølbro, s. 93

⁵² *Timurtas*, 2000, §§ 14 og 39 og Lorenzen m.fl., s. 104

⁵³ McCann, 1995, § 150

⁵⁴ Halleskov m.fl., s. 222

⁵⁵ Buckley, 1996, § 74

⁵⁶ Kjølbro, s. 25. Se S.A.S., 2014, i afsnit 3.1

4 Staternes positive og negative forpligtelse

4.1 Staternes positive forpligtelse til at beskytte ethvert menneskes ret til livet

Det hedder indledningsvist i EMRK art. 2(1): ”*Ethvert menneskes ret til livet er beskyttet ved lov.*” Det indebærer en positiv forpligtelse for staterne til at sikre en lovgivning, der forbyder berøvelse af liv, samt et retshåndhævelsessystem der sikrer, at brud på retten til liv bliver forebygget, forhindret og straffet.⁵⁷ Loven skal definere under hvilke omstændigheder, myndighedspersoner må anvende magt og skydevåben, for at beskytte mod vilkårlige drab og misbrug af magt.⁵⁸ Det falder inden for staternes skønsmargin, hvordan de vil sikre opfyldelsen af den positive forpligtelse.⁵⁹ Loven må dog ikke foreskrive ”[...] *manifest disproportion between the gravity of the act and the punishment imposed.*”⁶⁰

I *McCann* fastlog EMD, at staternes nationale lovgivning skal være overensstemmende med art. 2. I sagen havde tre terrorismetænkte planlagt at detonere en bilbombe i Gibraltar. I forsøget på at anholde de mistænkte, endte britiske soldater med at skyde og dræbe dem i frygt for, at de ville detonere bomben. Det viste sig, at de tre mistænkte var ubevæbnede og ikke havde detoneringsenheder på sig. Den nationale lov og formuleringen i EMRK art. 2 var enslydende bortset fra formuleringen af testen for proportionalitet. Testen i Gibraltar-loven foreskrev, at berøvelse af liv ikke var ulovligt, såfremt en person døde af magtanvendelse, der var ”*reasonable justifiable*”, modsat EMRKs formulering ”*absolut nødvendig*”.⁶¹ EMD fastslog, at det ikke er et krav, at formuleringen af art. 2 skal implementeres i national lov.⁶² Selvom den nationale lov syntes mindre striks end testen i art. 2, fandt EMD det afgørende, at substansen af bestemmelserne var den samme, og at der ikke var forskel i fortolkningen og anvendelsen hos de nationale domstole.⁶³ EMD fandt ikke en krænkelse.⁶⁴

I *Makaratzis* regulerede den græske lovgivning ikke tilstrækkeligt politiets brug af skydevåben eller politiets planlægning og kontrol af aktioner. EMD fandt, at lovgivningen var ”*somewhat slender*” og ikke ydede den beskyttelse, den positive forpligtelse kræver.⁶⁵ Lignende fandt EMD i *Nachova mod Bulgarien* ikke, at den nationale lovgivning ydede den krævede beskyttelse. I sagen var to rumænske flygtninge blevet skudt og dræbt af et militærpoliti under en forsøgt anholdelse. Efter national lov kunne politiet anvende skydevåben selv for at anholde mistænkte personer for mindre forseelser. Desuden var loven ikke offentliggjort, og der var ikke en klar beskyttelse mod vilkårlige drab.⁶⁶

I *Giuliani og Gaggio mod Italien* blev en demonstrant skudt under et G8-topmøde i Genova af et medlem af en italiensk sikkerhedsstyrke. Klager mente, at den italienske lovgivning var uoverensstemmende med art. 2, da loven foreskrev straffrihed for ”*persons who commit an offence when forced to do so by the need to defend their rights or the rights of others against a real danger of unjust attack, provided the defensive response is proportionate to the attack.*”⁶⁷ EMD pointerede forskellen

⁵⁷ Osman, 1998, § 115

⁵⁸ Nachova, 2005, §§ 96-97

⁵⁹ Gorovenky og Bugara, 2012, § 33

⁶⁰ Armani Da Silva, 2016, § 238

⁶¹ McCann, 1995, § 154

⁶² Ibid., § 153

⁶³ Ibid., §§ 154 og 156

⁶⁴ Ibid., § 155

⁶⁵ Makaratzis, 2004, § 62. Sagen er beskrevet i afsnit 2.1

⁶⁶ Nachova, 2005, §§ 99-102

⁶⁷ Giuliani og Gaggio, 2011, § 144

i ordlyden af “*need*” og “*absolut nødvendig*” men fandt, at den sproglige forskel blev overvundet af en enslydende fortolkning ved de nationale domstole.⁶⁸

Det kan udledes af afgørelserne, at EMD vægter højest, hvorvidt den nationale bestemmelse skaber overensstemmelse og effektivitet i praksis. EMD vil ikke overskride sin subsidiære kontrolfunktion ved at pålægge staterne umulige byrder i opfyldelsen af den positive forpligtelse.⁶⁹

EMD har i praksis udvidet den positive forpligtelse til at omfatte en pligt for staterne til at tage passende foranstaltninger til at beskytte livet for enhver, der falder under deres jurisdiktion.⁷⁰ I *L.C.B. mod Storbritannien* var klager blevet diagnosticeret med leukæmi, efter at hendes far havde været på Christmas Island under britiske atomforsøg. Hun hævdede, at Storbritannien burde have advaret hendes forældre om de risici, der var forbundet med at blive udsat for stråling, og overvåget hendes helbred. Staten havde ikke med forsæt forsøgt at berøve hende livet, men EMD undersøgte, om staten havde taget de nødvendige skridt for at undgå, at hun blev udsat for risiko. EMD fandt ikke en krænkelse.⁷¹ Myndighederne er kun forpligtet til at foretage sådanne foranstaltninger, hvor de har kendskab til en faresituation, hvor der er en reel og umiddelbar fare for tab af menneskeliv, og hvor de har en vis kontrol over situationen. Forpligtelsen må ikke være umulig for staterne at opfylde, og staten er kun forpligtet til at foretage “[...] *such measures which are “feasible” in the circumstances.*”⁷²

4.1.1 Planlægning og kontrol

Staternes positive forpligtelse indebærer, at den nationale lovgivning skal regulere statslige aktioner tilstrækkeligt og effektivt for at sikre mod vilkårlige drab, misbrug af magt og endda ulykker.⁷³ Desuden skal aktionerne være planlagt og kontrolleret således, at de mest muligt minimerer risikoen for, at myndigheds personer skal anvende dødelig magt, og at liv går tabt.⁷⁴ Heri ligger, at myndigheds personerne skal være trænet i at vide, hvornår det er proportionalt at anvende dødelig magt.⁷⁵ EMD lægger blandt andet vægt på, hvordan myndigheds personerne er uddannet nationalt, samt hvordan uddannelsen kan forbedres i fremtiden.⁷⁶

Finogenov m.fl. mod Rusland vedrørte en redningsaktion i et teater i Moskva, hvor 900 mennesker var taget som gidsler af russiske terrorister. Russiske sikkerhedsstyrker havde anvendt bedøvende gas til at overmande terroristerne, og 125 af gidslerne omkom under aktionen. EMD vurderede, hvorvidt sikkerhedsstyrkerne havde minimeret virkningen af gassen i redningsaktionen, samt om aktionen var tilstrækkelig planlagt og gennemført, herunder om gidslerne var evakueret hurtigt, og om de havde fået den nødvendige lægelige hjælp.⁷⁷ EMD fandt en krænkelse af den positive forpligtelse, da aktionen ikke var tilstrækkelig planlagt, på trods af at myndighederne havde haft flere dage til at planlægge den, og at de havde en vis kontrol over situationen.⁷⁸ Lignende omhandlede *Tagayeva mod Rusland* en redningsaktion på en skole i Beslan, hvor terrorister havde taget over 1200 personer som gidsler. EMD fandt en krænkelse af den positive forpligtelse, da myndighederne ikke havde foretaget

⁶⁸ Ibid., § 214

⁶⁹ Skinner, s. 92

⁷⁰ L.C.B., 1998, § 36

⁷¹ Ibid., §§ 36 og 41

⁷² Finogenov, 2012, § 209

⁷³ Nachova, 2005, § 97

⁷⁴ Finogenov, 2012, § 208

⁷⁵ Nachova, 2005, § 97

⁷⁶ Celniku, 2007, § 57

⁷⁷ Finogenov, 2012, § 237 og Halleskov m.fl., s. 248-249

⁷⁸ Ibid., § 243 og 266

tilstrækkelige foranstaltninger til at forebygge gidseltagningen på trods af, at de dage forinden havde modtaget specifik information om et terrorangreb i området, og at de havde tilstrækkelig kontrol over situationen.⁷⁹ Desuden regulerede den nationale lovgivning ikke tilstrækkeligt myndighedernes magtanvendelse under redningsaktioner og beskyttede ikke retten til liv.⁸⁰

Det kan udledes af afgørelserne, at EMD lægger vægt på, hvorvidt staten har gjort det mulige for at minimere risikoen for tab af liv, om myndighederne har haft tid til at planlægge aktionen, og om myndighederne er i kontrol over situationen. Under aktionen skal de involverede personer kommunikere effektivt samt analysere alle tilgængelige oplysninger, herunder den påståede forbrydelse og omfanget af den pågældende trussel.⁸¹

4.2 Staternes negative forpligtelse til ikke forsætligt at berøve nogen livet samt undtagelserne

Anden del af EMRK art. 2(1) lyder: *”Ingen må forsætligt berøves livet, undtagen ved fuldbyrdelse af en dødsdom, afsagt af en domstol i tilfælde, hvor der ved lov er fastsat dødsstraf for den pågældende forbrydelse.”* EMRK overlader det til medlemsstaterne, om deres lovgivning hjemler dødsstraf, men art. 2(1) skal læses i sammenhæng med tillægsprotokol 6 og 13, som afskaffer dødsstraf.

Art. 2 er ikke en absolut rettighed, da der er undtagelser til hovedreglen om, at ingen forsætligt må berøves livet.⁸² Det er efter art. 2(2) ikke i strid med bestemmelsen, hvis nogen berøves livet: *”a) for at forsvare nogen mod retsstridig overlast, b) for at iværksætte en lovlige anholdelse eller forhindre flugt fra lovlige forvaring, c) i retsmæssig foretagen undertrykkelse af fredsforstyrrende optøjer eller opstand.”* Anvendelse af undtagelserne kræver, at magtanvendelsen ikke går ud over, hvad der er *”absolut nødvendigt”*. Således har staterne en negativ forpligtelse til ikke at anvende unødvendig dødelig magt. Opregningen af undtagelser er udtømmende, og undtagelserne skal som følge af art. 2’s fundamentale karakter fortolkes indskrænkende.⁸³ Efter EMRK art. 15 kan staterne foretage fravigelser af forpligtelserne i EMRK under offentlige faretilstande, men efter art. 15(2) kan der ikke i fredstid foretages fravigelse af art. 2.

4.3 Delkonklusion

Den positive forpligtelse indebærer, at staterne skal sikre en lovgivning, der forbyder berøvelse af liv, herunder ved at foreskrive, hvornår det er proportionalt for myndighedspersoner at anvende dødelig magt. Det falder inden for staternes skønsmargin, hvordan de vil sikre opfyldelsen heraf, og EMD kræver ikke, at formuleringen af art. 2 skal implementeres i national lov. Det afgørende synes at være, at den nationale bestemmelse skaber overensstemmelse med art. 2 og effektivitet i praksis, og at loven klart sikrer mod vilkårlighed og misbrug af magt.

EMD har udvidet forpligtelsen, således staterne skal tage realistiske og gennemførlige foranstaltninger til at beskytte livet for enhver, der falder under deres jurisdiktion. Det gælder, såfremt myndighederne har en vis kontrol over og kendskab til en reel og umiddelbar situation, hvor der er fare for tab af menneskeliv. Udvidelsen indebærer desuden, at den nationale lovgivning skal sikre, at statslige aktioner er planlagt og kontrolleret på en sådan måde, at risikoen for, at myndighedspersoner skal anvende dødelig magt og at liv går tabt, minimeres mest muligt.

⁷⁹ Tagayeva, 2017, §§ 491 og 493

⁸⁰ Ibid., § 599 og Halleskov m.fl., s. 250-251

⁸¹ Kjølbros, s. 252

⁸² Russell, s. 16

⁸³ Halleskov, m.fl., s. 247 og Nachova, 2005, § 94

Den negative forpligtelse indebærer, at staterne ikke må anvende unødvendig dødelig magt, medmindre det er for at nå et af målene i art. 2(2)(a)-(c), og proportionalitetsprincippet er overholdt. Det indebærer, at myndighedernes magtanvendelse ikke må gå ud over, hvad der er ”absolut nødvendigt”. Betingelserne for, at myndighedspersoner lovligt kan anvende magt, er behandlet straks neden for i afsnit 5.

5 Staternes materielle forpligtelse til at overholde proportionalitetsprincippet

5.1 Betingelserne for lovlig magtanvendelse

Proportionalitetsprincippet er et grundlæggende retsprincip i EMDs praksis. Princippet indebærer, ”[...] at der ved enhver begrænsning af individets rettigheder skal være et rimeligt forhold mellem mål og midler - mellem det, man opnår ved at begrænse et individs rettigheder, og den rettighedsindskrænkning, man herved påfører individet.”⁸⁴ EMD foretager således afvejningen, når staterne foretager indgreb i en beskyttet rettighed i EMRK.

Art. 2 udtrykker eksplicit en proportionalitetsafvejning. Herefter må magtanvendelse ikke gå ud over, hvad der er ”absolut nødvendigt” af hensyn til at nå et af de mål, der er nævnt i art. 2(2)(a)-(c). Det indebærer, at magtanvendelsen skal være strengt proportional til at nå målet.⁸⁵ Vurderingen af ”absolut nødvendigt” efter art. 2 er en strengere vurdering af nødvendigheden end den, der følger af EMRK art. 8-11(2), hvorefter magtanvendelsen skal være nødvendig i et demokratisk samfund.⁸⁶

Kravet om absolut nødvendighed gælder al form for magtanvendelse.⁸⁷ Desuden skal både beslutningen om at anvende dødelig magt samt den faktisk anvendte magt være ”absolut nødvendig”.⁸⁸ I *Finogenov* var beslutningen om at stoppe forhandlingerne og storme bygningen med gidseltagerne retfærdiggjort, da der havde bestået ”[...] a real, serious and immediate risk of mass human losses and that the authorities had every reason to believe that a forced intervention was the ”lesser evil” in the circumstances.”⁸⁹ Desuden var den anvendte gas som led i redningsaktionen proportional.⁹⁰ Ydermere skal der være en balance mellem det forfulgte mål og de midler, der anvendes til at nå målet.⁹¹ EMD har udtalt, at dødelig magtanvendelse ikke kan være ”absolut nødvendig” for at anholde en person, som ikke udgør en trussel mod liv eller lemmer, og som ikke er mistænkt for at have begået en voldelig forbrydelse. Dette gælder, selvom myndighederne hermed forspilder muligheden for at anholde mistænkte.⁹²

Myndighederne bør affyre varselsskud, inden de anvender dødbringende våben mod personer.⁹³ Det kan dog under omstændighederne være berettiget umiddelbart at anvende skydevåben.⁹⁴ *Perk m.fl. mod Tyrkiet* omhandlede en politiaktion, hvor politiet skulle anholde mistænkte terrorister. Politiet havde benyttet skydevåben med det samme i stedet for at anvende mindre dødbringende midler. EMD fandt det berettiget, da de mistænkte var stærkt bevæbnede, og da betjente frygtede for deres eget

⁸⁴ Rytter, s. 93

⁸⁵ McCann, 1995, § 149

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Kjølbro, s. 253

⁸⁸ Ibid., s. 247-248

⁸⁹ Finogenov, 2012, § 226. Sagen er beskrevet i afsnit 4.1.1

⁹⁰ Ibid., § 236

⁹¹ Gülec, 1998, § 71

⁹² Nachova, 2005, § 95

⁹³ Giuliani og Gaggio, 2011, § 177

⁹⁴ Kjølbro, s. 248

og andres liv. EMD udtalte, at staterne ikke pålægges umulige byrder på bekostning af tab af liv i forbindelse med magtanvendelsen.⁹⁵ Således vil EMD [...] ikke sætte sit skøn i stedet for myndigheders skøn, hvis det i øvrigt er rimeligt begrundet.”⁹⁶

EMD vurderer magtanvendelsen med forskellige grader af intensitet afhængig af omstændighederne i den pågældende sag. I *Finogenov* overlod EMD myndighederne en skønsmargin for så vidt angik de militære og tekniske aspekter af redningsaktionen. Det var begrundet i, at myndighederne ikke havde haft tid til at planlægge aktionen, hvorfor den krævede hurtige og hemmelige beslutninger, og da myndighederne ikke var i kontrol over situationen inde i teatret.⁹⁷ De efterfølgende faser af redningsaktionen, hvor beslutningerne ikke skulle træffes hurtigt, og de russiske myndigheder var i kontrol over situationen, krævede en mere indgående kontrol fra EMD.⁹⁸ EMD har senere præciseret, at de nationale myndigheder overlades en videre skønsmargin, hvor myndighederne ikke er i kontrol over situationen, og der er andre begrænsninger forbundet med den operationelle beslutningsproces.⁹⁹

5.1.1 Testen for ”absolut nødvendigt”

I *McCann* udviklede EMD testen for ”absolut nødvendigt”. I sagen endte soldaterne med at dræbe de terrorismistænkte, og EMD udtalte, at der var konkurrerende interesser på spil. For det første havde soldaterne en positiv forpligtelse til at beskytte livet for civile og sig selv, og for det andet havde de en materiel forpligtelse til ikke at anvende unødvendig dødelig magt.¹⁰⁰ EMD udtalte, at dødelig magtanvendelse kan retfærdiggøres [...] *where it is based on an honest belief which is perceived, for good reasons, to be valid at the time but which subsequently turns out to be mistaken. To hold otherwise would be to impose an unrealistic burden on the State and its law-enforcement personnel in the execution of their duty, perhaps to the detriment of their lives and those of others.*”¹⁰¹ På baggrund af testen fandt EMD, at soldaterne havde en ærlig tro på, at brugen af dødelig magt var nødvendig for at forhindre de mistænkte i at detonere bomben og for at beskytte livet hos civile.¹⁰² EMD udviklede hermed en tilsyneladende hybrid test, som kræver bevis for myndighedernes ”*honest belief*” (subjektiv), ”*for good reasons*” (objektiv).¹⁰³ Det kan udledes af EMDs udtalelse, at EMD respekterer sin subsidiære rolle ved at overlade de pågældende myndighedspersoner en subjektiv diskretion i den situation, de står over for. Som Stephen Skinner¹⁰⁴ udtrykker, udviklede EMD i *McCann* en retfærdig og gennemførlig standard, som ikke pålægger overdrevne grænser for staterne i forsøget på at beskytte sig selv og civile.¹⁰⁵

EMD bekræftede testen i *Andronicou og Constantinou mod Cypren*. Sagen omhandlede en politienhed, som skulle gennemføre en redningsaktion for at redde et gidsel, som var taget til fange i en lejlighed af sin bevæbnede forlovede. I forbindelse med redningsaktionen endte politiet med at dræbe både gidslet og gidseltageren. EMD fandt ikke en krænkelse af art. 2 med den begrundelse, at betjentene ærligt troede, at det var nødvendigt at dræbe gidseltageren i forsøget på at redde gidslet og sig

⁹⁵ Perk, 2006, §§ 70-72

⁹⁶ Kjølbro, s. 248

⁹⁷ *Finogenov*, 2012, § 213. Sagen er beskrevet i afsnit 4.1.1

⁹⁸ *Ibid.*, § 214

⁹⁹ Tagayeva, 2017, § 563

¹⁰⁰ *McCann*, 1995, § 192. Sagen er beskrevet i afsnit 4.1

¹⁰¹ *Ibid.*, § 200

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Skinner, s. 84

¹⁰⁴ Lektor i sammenlignende juridisk historie og juridisk teori ved University of Exeter og direktør for universitetets ”Human Rights and Democracy Forum”

¹⁰⁵ Skinner, s. 85

selv. Det var beklageligt, at der var affyret så mange skud i situationen, men EMD ville ikke "[...] substitute its own assessment of the situation for that of the officers who were required to react in the heat of the moment in what was for them a unique and unprecedented operation to save life."¹⁰⁶ Således overlod EMD betjentene en skønsmargin i udøvelsen af magtanvendelsen, da betjentene havde ret til at træffe de foranstaltninger, som de med ærlighed og rimelighed mente var nødvendige for at sikre livet for gidslet og sig selv.

I *Armani Da Silva mod Storbritannien* blev en brasiliansk turist skudt og dræbt af to våbenofficerer, som fejlagtigt havde identificeret ham som en selvmordsbomber. EMD citerede testen fra *McCann*¹⁰⁷ men præciserede, at "good reasons" skal besluttes subjektivt ud fra perspektivet af den myndigheds-person, som udøver magtanvendelsen.¹⁰⁸ EMD præciserede: "[...] in applying the *McCann and Others* test the principal question to be addressed is whether the person had an honest and genuine belief that the use of force was necessary. In addressing this question, the Court will have to consider whether the belief was subjectively reasonable, having full regard to the circumstances that pertained at the relevant time. If the belief was not subjectively reasonable (that is, it was not based on subjective good reasons), it is likely that the Court would have difficulty accepting that it was honestly and genuinely held."¹⁰⁹ Skinner mener, at afgørelsen er problematisk, da en udelukkende subjektiv test giver staterne mulighed for at bringe drab, der ikke er objektivt "absolut nødvendige", inden for rammerne af undtagelserne i art. 2(2). Han mener, at det reducerer den høje sikkerhed, som art. 2 kræver.¹¹⁰

EMD udtalte i *Armani Da Silva*, at EMD tidligere har fundet en krænkelse, hvor myndighedspersonernes tro ikke var ærlig, eller hvor hele graden af magtanvendelse var disproportional.¹¹¹ Sidstnævnte var tilfældet i *Gül mod Tyrkiet*, som omhandlede en eftersøgningsaktion mod mistænkte terrorister. Under aktionen affyrede politiet adskillige skud gennem en dør under antagelse af, at betjentene kunne høre lyden af våben, der blev gjort klar til at skyde. Det viste sig, at der var tale om en skudrigle ("door bolt"), der blev trukket tilbage. EMD fandt, at betjentene ikke havde en rimelig tro på, at deres liv var i fare, og at den dødelige magtanvendelse var groft disproportional.¹¹² Som følge heraf var magtanvendelsen ikke "absolut nødvendig".¹¹³

Jan Hessbruegge¹¹⁴ bemærker dissensen i *Armani Da Silva*. I sagen var der tale om formodet selvforsvar, da betjentene ærligt troede, at mistænkte ville detonere en bombe, og at der var fare for tab af civile liv. Det viste sig ikke at være tilfældet. Dissensen udtalte, at formodet selvforsvar aldrig kan være "absolut nødvendigt".¹¹⁵ Hessbruegge udtaler, at EMD klogt bemærkede i *McCann*, at hvis dødelig magtanvendelse kræver et faktisk angreb, vil det "[...] impose an unrealistic burden on the State and its law-enforcement personnel in the execution of their duty, perhaps to the detriment of their lives and those of others".¹¹⁶ Han mener, at hvis betjente først kan anvende magt, når de er sikre

¹⁰⁶ Andronicou og Constantinou, 1997, § 192

¹⁰⁷ Armani Da Silva, 2016, § 244

¹⁰⁸ Ibid., § 245

¹⁰⁹ Ibid., § 248

¹¹⁰ Skinner, s. 88

¹¹¹ Armani Da Silva, 2016, § 247

¹¹² Gül, 2000, § 82

¹¹³ Ibid., § 83

¹¹⁴ Arbejdede på tidspunktet for indlægget for the New York Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights og var en besøgt professor på the U.N.-mandated University for Peace i Costa Rica

¹¹⁵ Armani Da Silva, 2016, "Dissenting opinion of judges Karakas, m.fl.", § 5

¹¹⁶ McCann, 1995, § 200

på eksistensen af et angreb, vil de ofte reagere for sent. Betjentene selv eller civile er måske allerede dræbt eller såret, når betjentene fuldt ud har verificeret deres mistanke. I stedet mener han, at betjente, der har "good reasons" til at tro, at personer er i fare, har en menneskerettighedspligt til at forsvare disse, selvom det viser sig, at betjentenes antagelse er forkert.¹¹⁷

5.1.2 En parallel til EMRK art. 14 – forbud mod diskriminering

Modsat mener Jan Hessbruegge, at EMD anlagde en forkert test i *Armani Da Silva* ved at præcisere, at "good reasons" skal bestemmes subjektivt. Han mener, at testen åbner mulighed for, at staten kan undslippe ansvar, selv når dens myndighedspersoner anvender magt med grov uagtsomhed og tror på et angreb uden god grund. Han kommer med det eksempel, at en betjent skyder en mistænkt, som har en bestemt etnicitet. Her vil betjenten måske ærligt mene, at drabet er nødvendigt med henblik på selvforsvar, da han har stærke racefordomme og betragter den mistænkte som farlig. Ligeledes vil betjenten subjektivt have gode grunde til sin tro, da han vil mene, at racefordomme er en god grund til at træffe beslutninger. Hessbruegge mener, at det stiller ofre, der forsøger at holde staten ansvarlig, i en urimeligt vanskelig situation. Klagerne skal kunne bevise, at betjenten ikke havde en ærlig tro i situationen, snarere end blot bevise, at objektive omstændigheder på det relevante tidspunkt gjorde hans tro urimelig.¹¹⁸

Det er værd kort at bemærke retstilstanden i USA. I *Graham mod Connor* udviklede den amerikanske Højesteret den standard, der skal anvendes af juryen, når de skal vurdere, hvorvidt en betjent har anvendt "excessive force" i en konkret situation. Højesteret udtale: "[...] the question is whether the officers' actions are "objectively reasonable" in light of the facts and circumstances confronting them, without regard to their underlying intent or motivation."¹¹⁹ Højesteret præciserede, at rimeligheden af magtanvendelsen "[...] must be judged from the perspective of a reasonable officer on the scene [...]"¹²⁰ I en rapport fra 2015 om politiets dødelige magtanvendelse i USA udtaler Amnesty International, at *Graham* er problematisk. Amnesty udtaler, at Højesterets formuleringer er vage og giver et for stort skønsmæssigt råderum til den pågældende betjent, hvilket gør det næsten umuligt at holde betjenten ansvarlig for uberettiget magtanvendelse. Amnesty påpeger, at det er problematisk, at det afgørende er den objektive tro hos politibetjenten, og ikke om magtanvendelsen i sig selv har været nødvendig.¹²¹ En rapport fra Amnesty i 2020 viser, at mennesker med "Black" eller "Hispanic" baggrund er dobbelt så tilbøjelige til at blive udsat for politiets magtanvendelse end hvide, og at "people of color" generelt bliver udsat for hårdere behandling.¹²² I og for sig kan *Graham*-testen siges at være en objektiviseret standard, som ser bort fra betjentens subjektive intention. Det er dog bemærkelsesværdigt, at perspektivet skal ses fra den pågældende betjent og ikke en "reasonable man", som det ofte hedder sig i amerikansk ret. Testen tager ikke højde for, at tendensen i USA er, at politibetjente er en bestemt type person, som i højere grad udøver sin magtanvendelse over for personer med en bestemt etnicitet. Således er der fare for, at testen indirekte inddrager elementer af subjektivitet hos den pågældende betjent.

EMD har udtalt, at der skal gennemføres en grundig og upartisk undersøgelse ved dødsfald, som kan være racemæssigt motiveret.¹²³ I *Nachova* mente klagerne, at det var tilfældet, da de afdøde var af

¹¹⁷ Hessbruegge, Unreasonable Police Killings in Putative Self-defence, "The objective test of the dissenting opinion"

¹¹⁸ Ibid., "The subjective test of Armani da Silva"

¹¹⁹ Graham, 1989, Page 490, U. S. 398

¹²⁰ Ibid., Page 490, U. S. 397

¹²¹ Amnesty, Deadly Force, s. 18

¹²² Amnesty, USA: The world is watching, s. 14

¹²³ Menson, 2003, "THE LAW", § 1

romaoprindelse.¹²⁴ EMD fandt ikke, at selve drabene havde været racemæssigt motiverede, hvorfor der ikke forelå en krænkelse af art. 14 om forbud mod diskriminering og art. 2 i forening for så vidt angik den materielle forpligtelse.¹²⁵ I stedet fandt EMD, at myndighederne ikke havde undersøgt, hvorvidt den ene betjent havde udtalt sig racistisk eller havde været racemæssigt motiveret i hændelsen. På denne baggrund forelå en krænkelse af art. 14 og art. 2 i forening for så vidt angik den processuelle forpligtelse.¹²⁶ Afgørelsen viser, at myndighederne er forpligtet til at undersøge forholdene, hvor der er mistanke om etnisk diskrimination i forbindelse med et dødsfald. Desuden kan det udledes af afgørelsen, at selvom magtanvendelsen viser sig ikke at have været racemæssigt motiveret, kan en utilstrækkelig undersøgelse af en mistanke om racediskrimination selvstændigt føre til en krænkelse af art. 14 og art. 2 i forening.¹²⁷

5.2 Bevisbyrde

Udgangspunktet ved rettighedskrænkelser er, at klager skal godtgøre statens ansvar.¹²⁸ Hvem bevisbyrden påhviler afhænger dog i vidt omfang af de specifikke omstændigheder i sagen, karakteren af den påstand, der er fremsat, og den pågældende rettighed i konventionen.¹²⁹ EMD har dog fastslået, at hvor en person afgår ved døden i forbindelse med en anholdelse, skal staten godtgøre, at brugen af dødelig magtanvendelse var ”*absolut nødvendig*”.¹³⁰ Bevisbyrden påhviler ligeledes staten, hvor en person afgår ved døden i myndighedernes varetægt.¹³¹ Generelt påhviler bevisbyrden staten, hvor ”[...] *the events in issue lie wholly, or in large part, within the exclusive knowledge of the authorities.*”¹³² Pålægges bevisbyrden ikke staten i disse tilfælde, vil det være næsten umuligt for klager at fremkomme med beviser og godtgøre statens ansvar.

Bevismaterialet skal som udgangspunkt udgøre bevis ”*beyond reasonable doubt.*”¹³³ EMD har udtalt, at et sådant bevis kan følge af ”[...] *the coexistence of sufficiently strong, clear and concordant inferences or of similar un rebutted presumptions of fact.*”¹³⁴ Således kræver standarden ikke nødvendigvis direkte bevis for en krænkelse.¹³⁵

Staten skal godtgøre brugen af dødelig magtanvendelse ved at fremkomme med en plausibel forklaring på hændelsesforløbet, og EMD statuerer en krænkelse, såfremt forklaringen ikke er tilfredsstillende og overbevisende.¹³⁶ Det var tilfældet i *Timurtas*.¹³⁷ På tidspunktet for sagen havde klagers søn været forsvundet i mere end 6,5 år, og myndighederne kunne hverken oplyse om sønnens opholdssted, eller hvad der var sket med ham i tiden efter pågribelsen. EMD holdt staten ansvarlig for sønnens formodede død og statuerede en krænkelse af art. 2.¹³⁸

¹²⁴ Sagen er beskrevet i afsnit 4.1

¹²⁵ Nachova, 2005, §§ 144-159

¹²⁶ Ibid., §§ 162-168

¹²⁷ Halleskov m.fl., s. 411

¹²⁸ Lorenzen m.fl., s. 105

¹²⁹ Giuliani og Gaggio, 2011, § 181

¹³⁰ Makbule Kaymaz, 2014, §§ 103 og 116 og Kjølbro, s. 245

¹³¹ Hugh Jordan, 2001, § 103

¹³² Salman, 2000, § 100

¹³³ Giuliani og Gaggio, 2011, § 181

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Halleskov m.fl., s. 244

¹³⁶ Salman, 2000, § 100 og Velikova, 2000, § 70

¹³⁷ Sagen er beskrevet i afsnit 3.2

¹³⁸ Timurtas, 2000, §§ 81-86

5.3 Delkonklusion

Staternes materielle forpligtelse indebærer, at myndighedspersoners dødelige magtanvendelse skal være ”*absolut nødvendig*” for at nå et af målene i art. 2(2)(a)-(c), førend magtanvendelsen er lovlig. Magtanvendelsen er ”*absolut nødvendig*” for at beskytte livet for myndighedspersonerne selv eller civile, såfremt brugen er ”*based on an honest belief which is perceived, for good reasons*”, selvom det involverer en fejlagtig opfattelse. Magtanvendelsen vurderes fra den pågældende myndighedspersons perspektiv. Denne skal have en ”*subjectively reasonable*” tro under hensyntagen til de omstændigheder, der gjaldt på det relevante tidspunkt. EMD overlader staten en skønsmargin ved ikke at sætte sin egen vurdering af situationen i stedet for de involverede myndighedspersoners. EMD overlader myndighederne en videre skønsmargin, hvor de ikke har haft tid til at planlægge aktionen, ikke er i kontrol over situationen, eller hvor der er andre operationelle begrænsninger forbundet med aktionen.

Testen for ”*absolut nødvendig*” er omdiskuteret i teorien. Sammenfattende synes kritikken at gå på, at en udelukkende subjektiv test overlader et for stort skønsmæssigt råderum til den pågældende myndighedsperson. Hvis personens subjektive intention altid udgør ”*good reasons*” til at anvende dødelig magt, vil det være vanskeligt for klager at holde staten ansvarlig for krænkelse af retten til liv. Skønsmarginen begrænses dog af EMDs prøvelse. EMD har således fundet en krænkelse, hvor EMD har nægtet at acceptere, at myndighedspersonen havde en ærlig tro, samt hvor hele graden af magtanvendelse var disproportional. Desuden skal myndighedspersonerne godtgøre den dødelige magtanvendelse ved at fremkomme med en plausibel forklaring på hændelsesforløbet.

I afsnit 4-5 har afhandlingen undersøgt staternes forpligtelser, som fremgår af ordlyden af art. 2. Foruden disse forpligtelser har EMD i praksis fortolket en processuel forpligtelse ind i art. 2, som bliver undersøgt i afsnit 7. Forinden vil afsnit 6 fokusere på undtagelse (b) i art. 2(2). Indledende undersøger afsnittet betingelserne for, at art. 2 kan bringes i anvendelse i tilfælde af dødsfald under en anholdelse. Herefter undersøger afsnittet, hvorvidt Danmark efterlever den positive forpligtelse og den materielle forpligtelse som fortolket og anvendt i EMDs praksis.

6 EMRK art. 2(2)(b): Politiets dødelige magtanvendelse i forbindelse med anholdelse

Efter EMRK art. 2(2)(b) er det ikke i strid med retten til liv at berøve en person livet ”*for at iværksætte en lovlig anholdelse eller forhindre flugt fra lovlig forvaring*”. Afsnittet behandler kun praksis vedrørende anholdelse. Anvendelse af undtagelsen kræver, at der er fornøden hjemmel i national ret til at foretage den pågældende anholdelse, og at lovgivningen tilstrækkeligt regulerer myndighedspersoners magtanvendelse i forbindelse med anholdelse.¹³⁹ Desuden kræver det, at den udøvede magt under anholdelsen er ”*absolut nødvendig*”.¹⁴⁰

6.1 Har myndighedernes magtanvendelse forårsaget dødsfaldet eller skyldes det andre forhold?

Hvor en person afgår ved døden i forbindelse med en anholdelse, kan det være vanskeligt at afgøre, hvorvidt myndighedernes magtanvendelse har forårsaget dødsfaldet¹⁴¹, eller om dødsfaldet skyldes andre forhold, eksempelvis den anholdtes helbredsforhold.¹⁴² Det er værd kort at omtale sagen om den afroamerikanske mand George Floyd. Floyd blev dræbt af amerikansk politi under en anholdelse, efter en butiksansat havde anmeldt ham for at betale med en falsk 20 dollar seddel. Floyd døde som

¹³⁹ Lorenzen m.fl., s. 152

¹⁴⁰ Nachova, 2005, § 95

¹⁴¹ Herefter benævnt ”årsagssammenhæng”

¹⁴² Kjølbros, s. 246-247

følge af, at en politibetjent holdt ham nede med sit knæ på hans hals i mere end 9 minutter. Betjenten blev kendt skyldig for mord, da anholdelsesteknikken var årsagen til, at Floyd afgik ved døden.¹⁴³

Scavuzzo-Hager m.fl. mod Schweiz omhandlede politiets anholdelse af en ophidset stofmisbruger, som afgik ved døden tre dage efter anholdelsen. Da politiet ikke under anholdelsen havde anvendt magtanvendelse, som i sig selv var dødelig, og da mistænkte først døde tre dage efter anholdelsen, undersøgte EMD, hvorvidt der var en årsagssammenhæng mellem magtanvendelsen og mistænkte død.¹⁴⁴ Staten hævdede, at han ikke var død som følge af politiets magtanvendelse, men at døden ville være indtruffet uanset anholdelsen grundet hans indtag af narkotika.¹⁴⁵ EMD udtalte, at selvom slåskampen i forbindelse med anholdelsen kunne have forværret mistænkte tilstand, kræver et ansvar efter art. 2, at ”[...] myndighedspersonerne med rimelighed kunne indse, at den anholdte befandt sig i en sårbar tilstand, der nødvendiggjorde udvisning af større forsigtighed ved valg af teknikker eller metoder til at gennemføre en anholdelse.”¹⁴⁶ EMD fandt ikke, at betjentene kunne have indset dette.¹⁴⁷ Således skal to betingelser være opfyldt, før art. 2 kan bringes i anvendelse i en sådan situation: der skal være en årsagssammenhæng mellem magtanvendelsen og dødsfaldet, og myndighedspersonerne skal med rimelighed have ”[...] kunne indse, at den anholdte befandt sig i en sårbar tilstand, der nødvendiggjorde udvisning af større forsigtighed ved valg af teknikker eller metoder til at gennemføre en anholdelse.”¹⁴⁸

I *Løgstør-sagen* døde Jens Arne i politiets varetægt i forbindelse med en anholdelse. Politiet var blevet kaldt til en halfest i Løgstør på grund af tumult, og Jens Arne blev kørt mod detentionen i Aalborg. Undervejs blev han ustyrlig, og betjentene kørte ind på en rasteplads for at afvente hjælp. Betjentene tog Jens Arne ud af bilen og forsøgte at bringe ham til ro ved at lægge ham på jorden med ansigtet nedad og holde ham nede ved hjælp af fysisk magt. Jens Arne blev bevidstløs, og betjentene tog håndjernene af ham og lagde ham i aflåst sideleje. Betjentene mente at kunne mærke hans puls, og de forsøgte derfor ikke at give ham førstehjælp men tilkaldte i stedet en ambulance. Da ambulancen ankom, var Jens Arne død af hjertestop.¹⁴⁹ Et af spørgsmålene i sagen var, hvorvidt politiets magtanvendelse havde forårsaget dødsfaldet, således betjentene kunne holdes ansvarlige. Højesteret fandt ikke en årsagssammenhæng mellem den anvendte magt og Jens Arnes død. Det kunne ikke udelukkes, at iltmangel havde været en medvirkende årsag til udløsning af hjertestopet, men der var ikke grundlag for at fastslå, at dødsfaldet var indtrådt alene på grund af iltmangel som følge af betjentenes magtanvendelse. Højesteret fandt ikke en krænkelse af EMRK art. 2.¹⁵⁰

I dokumentarserien ”Magtens billeder: under anklage” stillede to overlæger sig kritiske over for dødsårsagen.¹⁵¹ På daværende tidspunkt var konklusionen i statsadvokatens redegørelse, at den mest sandsynlige dødsårsag var hyperexcitation som følge af Jens Arnes indtag af alkohol og hash. Lejringen og fastholdelsen af Jens Arne kunne dog have været medvirkende til udløsning af hjertestopet, hvor-

¹⁴³ Afgørelsen er fra 2021. Det har ikke været muligt at læse afgørelsen, da den endnu ikke er tilgængelig

¹⁴⁴ Scavuzzo-Hager, 2006, §§ 57-58

¹⁴⁵ Ibid., § 56

¹⁴⁶ Ibid., § 61 og Kjølbro, s. 247. Den danske oversættelse er citeret, da afgørelsen kun er tilgængelig på fransk

¹⁴⁷ Ibid., §§ 62-63

¹⁴⁸ Kjølbro, s. 247

¹⁴⁹ U 2011.2510 H, s. 2510

¹⁵⁰ Ibid., s. 2552

¹⁵¹ Dokumentaren udkom i 2004 før Højesterets afgørelse i 2011

for statsadvokaten undersøgte den anvendte anholdelsesteknik. Statsadvokaten fandt ikke, at betjentene havde anvendt disproportional magt.¹⁵² Hanns Reich¹⁵³ udtalte i dokumentaren, at hyperexcitation ofte opstår ved indtagelse af stimulerende stoffer, som var fraværende i Jens Arnes obduktionsrapport. Lars Heslet¹⁵⁴ tilføjede, at det ikke er muligt at måle hyperexcitation efter dødens indtræden. Overlægerne udtalte, at kokain og amfetamin er kendt for at kunne udløse en tilstand af hyperexcitation, hvorimod alkohol, cannabis og fysisk udmattelse ikke er kendt for at have denne virkning. Ifølge overlægerne indikerede beviserne, at dødsårsagen var iltmangel, blandt andet på grund af blødninger i Jens Arnes øjne, væskefyldte organer, blåfarvning i hovedet, urinafgang og sædafgang. De udtalte, at disse tegn ofte ses i forbindelse med kvælning kort før et hjertestop.¹⁵⁵ Det blev understøttet af falckreddernes rapport, som angav, at Jens Arne blandt andet havde store lysstive pupiller, og at hans åndedrat var ophørt. Rapporten angav, at beviserne tydede på, at Jens Arne havde lidt af iltmangel i flere minutter, inden falckredderne ankom til rastepladsen. Rapporten indgik dog ikke i statsadvokatens vurdering.¹⁵⁶

På flere punkter er *Scavuzzo-Hager* og *Løgstør* ikke ens. I *Scavuzzo-Hager* undersøgte EMD årsagssammenhængen, da magtanvendelsen ikke i sig selv var dødelig, og da mistænkte først døde tre dage efter anholdelsen. I *Løgstør* var Jens Arne død ved ambulancens ankomst, og de to overlæger påpegede i dokumentaren, at magtanvendelsen i sig selv kunne have været dødelig.¹⁵⁷ Dødsårsagen var grundlaget for, at statsadvokaten ikke fandt grundlag for at kritisere betjentenes handlinger, da hyperexcitation flytter ansvaret fra de implicerede betjente til Jens Arne selv.¹⁵⁸ Det er bemærkelsesværdigt, at de to overlæger konkluderede, at den mest sandsynlige dødsårsag var iltmangel, da denne konklusion medfører en årsagssammenhæng mellem den anvendte magt og dødens indtræden. Udsendelse af dokumentaren fik dog statsadvokaten til at ændre den mest sandsynlige dødsårsag: ”Dødsårsagen må mest sandsynligt antages at være hjertestop som følge af en kombination af voldsom fysisk aktivitet sammen med indtagelse af alkohol og cannabis og iltmangel forårsaget af hæmmet vejtrækning på grund af Mathiasens [Jens Arnes] lejring på maven med armene fikseret på ryggen.”¹⁵⁹

Højesteret fandt det ikke muligt at fastslå, hvornår hjertestoppet indtrådte, eller om ”[...] det var indtrådt på et sådant tidspunkt før ambulancens ankomst, at det var muligt for betjentene at konstatere hjertestoppet og iværksætte yderligere førstehjælp.”¹⁶⁰ Højesteret konkluderede, at betjentene ikke havde handlet ansvarspådragene i situationen.¹⁶¹ Dette på trods af, at den tilkaldte falckredder i Højesteret forklarede, at Jens Arne var blåfarvet på overkroppen og i hovedet, da han lå på båren, samt at redderen ikke ved ankomsten kunne mærke hans puls eller se tegn på liv.¹⁶² Ligeledes på trods af, at de dissenterende dommere Per Walsøe og Niels Grubbe bemærkede en daværende vejledning om førstehjælp, som angav flere trin, politiet skulle følge for at hjælpe bevidstløse personer. Blandt andet

¹⁵² Amnesty, Behandlingen af klager over politiet, s. 29-31

¹⁵³ Overlæge på Hvidovre Hospital

¹⁵⁴ Overlæge på Rigshospitalet

¹⁵⁵ Overlægernes forklaringer kan høres cirka minut 32-39 og minut 45-47 i Magtens billeder

¹⁵⁶ Magtens billeder, cirka minut 40-44

¹⁵⁷ Ibid., cirka minut 36

¹⁵⁸ Ibid., cirka minut 39

¹⁵⁹ Amnesty, Behandlingen af klager over politiet, s. 33-34, særligt s. 34 øverst

¹⁶⁰ U 2011.2510 H, s. 2553

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid., s. 2552-2553

skulle den pågældende betjent lytte ved mund og næse, om personen trak vejret, og dommerne kritiserede, at dette ikke var efterlevet.¹⁶³ Uanset giver Højesterets begrundelse og resultat indtryk af, at Højesteret ikke fandt, at betjentene ”[...] med rimelighed kunne indse, at den anholdte befandt sig i en sårbar tilstand, der nødvendiggjorde udvisning af større forsigtighed ved valg af teknikker eller metoder til at gennemføre en anholdelse.” Således kan det udledes, at Højesteret, på baggrund af betingelserne fastlagt i *Scavuzzo-Hager*, ikke fandt at betjentene kunne stilles til ansvar efter EMRK art. 2.

6.2 Er den positive forpligtelse opfyldt i danske sager om politiets dødelige magtanvendelse i forbindelse med lovlig anholdelse?

I dansk ret er retten til liv sikret i straffelovens (STRL) § 237: ”Den, som dræber en anden, straffes for manddrab med fængsel fra 5 år indtil på livstid.” Hermed sikrer Danmark en lovgivning, der forbyder berøvelse af liv i overensstemmelse med art. 2, og danske domstole er retshåndhævelsessystemet, som sikrer, at brud herpå bliver straffet.¹⁶⁴ Myndighedspersoners dødelige magtanvendelse falder under § 237.

Politi-loven (PL) sætter rammerne for politiets virksomhed i Danmark og sikrer, at politiets magtanvendelse har hjemmel i national ret.¹⁶⁵ Politiets magtanvendelse reguleres af PL §§ 15 og 16, som definerer, hvornår og under hvilke omstændigheder politiet må anvende magt. Eksempelvis foreskriver § 16, at magtanvendelsen skal være ”nødvendig”. Herudover præciserer PL, hvornår politiet må anvende de enkelte magtmidler, herunder skydevåben. Retsplejelovens (RPL) kapitel 69 regulerer politiets anholdelser. Blandt andet indeholder RPL § 755 hjemmel til at foretage en anholdelse, såfremt betingelserne herfor er opfyldt, og § 758, stk. 1 foreskriver, at en anholdelse ”[...] skal foretages så skånsomt, som omstændighederne tillader.”

I *Saoud mod Frankrig* udtalte EMD, at staternes positive forpligtelse indebærer en pligt til at beskytte anholdte personers liv. I sagen blev en skizofren mand anholdt af politiet, og i forbindelse med anholdelsen opstod et slagsmål mellem den skizofrene og politiet. Det lykkedes politiet at overmande ham, og den skizofrene endte med at ligge på maven med flere betjente oven på sig i 35 minutter, før han døde af et hjertestop. Det viste sig, at politiets magtanvendelse havde forårsaget hans død. EMD fandt, at politiet havde tilsidesat deres pligt til at beskytte den skizofrenes liv: ”Politiet havde kendskab til, at den afdøde var skizofren, ligesom han synligt var kommet til skade under slagsmålet med politiet. På trods heraf og på trods af at han ikke længere udgjorde en fare med hænderne i håndjern, så løsnede politiet ikke deres greb på ham eller sørgede for en blot overfladisk undersøgelse af hans helbredstilsand.”¹⁶⁶ På baggrund heraf fandt EMD en krænkelse af statens positive forpligtelse.¹⁶⁷ Desuden kritiserede EMD, at politiet havde anvendt en potentiel dødelig immobiliseringsteknik, som ikke tilstrækkeligt var reguleret i national lov.¹⁶⁸

I *Benjamin-sagen* blev Benjamin anholdt af civile betjente, da han havde kastet en flaske mod en betjent. I forbindelse med anholdelsen blev han lagt i fikseret benlås og fastholdt af betjentene. Ben-

¹⁶³ Ibid., s. 2554

¹⁶⁴ Osman, 1998, § 115

¹⁶⁵ Nachova, 2005, § 96

¹⁶⁶ Saoud, 2008, § 101 og Lorenzen m.fl., s. 156-157. Den danske oversættelse er citeret, da afgørelsen kun er tilgængelig på fransk

¹⁶⁷ Ibid., § 104

¹⁶⁸ Ibid., §§ 102-103

jamin fik hjertestop, og selvom det lykkedes at genoplive ham, pådrog han sig en alvorlig hjerne-skade. Landsretten fandt, at anholdelsen havde været berettiget og fandt ikke grundlag for at kritisere politiets magtanvendelse. Hjertestoppet var dog opstået, mens Benjamin var i politiets varetægt, hvorfor landsretten kritiserede, at betjentene ikke havde rettet opmærksomheden mod hans tilstand i de minutter, han var i deres varetægt: ”*Det bemærkes herved, at ingen af dem havde hørt Benjamin sige noget, og at han blev rolig uanset den smertefulde benlås, samt at det - selv under de kaotiske forhold - må antages, at livløshed kunne været konstateret ved ukomplicerede undersøgelser.*”¹⁶⁹ Da Benjamins skader kunne være undgået eller begrænset ved en tidligere reaktion fra betjentene, fandtes Politidirektøren at være erstatningsansvarlig. Det bemærkes, at *Benjamin-sagen* er afgjort før *Saoud*, og der ikke blev procederet på EMRK art. 2. Afgørelsen illustrerer dog, at landsretten følger EMDs praksis, hvorefter staternes positive forpligtelse indebærer en pligt for myndighederne til at beskytte anholdte personers liv. Sagen var desuden med til at sætte fokus på politiets metoder i forbindelse med anholdelse, da fikseret benlås blev forbudt i Danmark i 1994.

6.3 Er den materielle forpligtelse opfyldt i danske sager om politiets dødelige magtanvendelse i forbindelse med lovlig anholdelse?

I *Tilst-sagen* skød og dræbte politiet to personer i forbindelse med en anholdelse af seks biltyve. En politipatrulje havde set biltyvene komme kørende i tre firehjulstrækkere, og i forbindelse med anholdelsen blev patruljen påkørt af to af firehjulstrækkerne, en jeep og en Mercedes. En af betjentene endte med at skyde og dræbe førerne af både jeepen og Mercedesen.¹⁷⁰ Højesteret anførte korrekt, at det afgørende for bedømmelsen i EMRK art. 2 er, om det var ”*absolut nødvendigt*” at anvende skydevåben.¹⁷¹ Landsretten udtalte korrekt, at anvendelse af skydevåben ”*[...] skal have været rimeligt begrundet i den konkrete situation. En betjent, der skyder, skal oprigtigt tro, at der er fare for hans eget eller andres liv. Det afgørende er, om denne antagelse kan have haft sin rigtighed, og det er uden betydning, hvis det efterfølgende viser sig, at antagelsen ikke har været rigtig.*”¹⁷² Landsretten præciserede korrekt, at vurderingen tager udgangspunkt i den situation, betjentene befandt sig i, da biltyvene angreb dem.¹⁷³

Om det dræbende skud mod jeepen lagde landsretten til grund, at jeepen havde påkørt patruljevognen, at biltyvene ikke havde vist tegn på overgivelse, og at situationen havde udspillet sig så hurtigt, at betjenten ikke havde haft mulighed for at afgive varselsskud. Landsretten fandt, at betjenten berettiget havde følt, at han og kollegaens liv var i fare.¹⁷⁴ Om det dræbende skud mod Mercedesen forklarede betjenten, at han troede føreren var i besiddelse af et oversavet jagtgevær. Han skød derfor i frygt for selv at blive skudt, selvom det viste sig at være et koben. Landsretten lagde betjentens forklaring til grund, da kobenet i situationen kunne forveksles med et gevær, og da betjenten efter påkørslerne måtte have en begrundet frygt for sit liv.¹⁷⁵ EMRK art. 2(2) var opfyldt ved begge skudafgivelser.¹⁷⁶

EMD har fastslået, at myndighedspersoner bør affyre varselsskud, men at det kan være berettiget umiddelbart at anvende skydevåben.¹⁷⁷ I *Bo Houen Jørgensen-sagen* blev politiet tilkaldt for at bistå med en tvangsindlæggelse af Bo, og under forsøget herpå endte en af betjentene med at skyde og

¹⁶⁹ U 1996.353 Ø, s. 354

¹⁷⁰ U 2012.679 H, s. 679

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 742. Analysen tager herefter udgangspunkt i landsrettens begrundelse, som er tiltrådt af Højesteret

¹⁷² *Ibid.*, s. 737 og McCann, 1995, § 200

¹⁷³ *Ibid.* og Andronicou og Constantinou, 1997, § 192

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 738

¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 742

¹⁷⁷ Giuliani og Gaggio, 2011, § 177 og Perk, 2006, §§ 70-72

dræbe ham. Byretten¹⁷⁸ fandt, at EMRK art. 2(2)'s kriterier for straffrihed var opfyldt, og at betjenten ikke burde have affyret varselsskud, før han skød mod Bo. Byretten lagde vægt på, at det dræbende skud var affyret, mens Bo var på vej op mod betjentens kollegaer med en kniv i hånden, og at Bo forinden havde skudt mod betjentene med pil og stukket to af dem alvorligt med en kniv. Således følte betjenten berettiget, at kollegaernes liv var i fare.¹⁷⁹ Henset til den fare, Bo udgjorde i situationen, må det antages at være i overensstemmelse med EMDs praksis, at betjenten umiddelbart anvendte skydevåben.

Højesteret har i flere sager fundet, at bevisbyrden påhvilede appellanterne, men at myndighederne skulle godtgøre brugen af dødelig magtanvendelse ved at fremkomme med en plausibel forklaring.¹⁸⁰ Det stemmer overens med udgangspunktet om, at klager skal godtgøre statens ansvar, samt at staten skal fremkomme med en plausibel forklaring på hændelsesforløbet.¹⁸¹ EMD har dog pålagt myndighederne bevisbyrden, hvor en person dør i myndighedernes varetægt.¹⁸² I overensstemmelse hermed udtalte Højesteret i *Løgstør-sagen*, at bevisbyrden påhvilede myndighederne, da dødsfaldet var sket i politiets varetægt, og alene myndighederne havde kendskab til, hvad der var sket.¹⁸³

6.4 Delkonklusion

Sammenfattende efterlever Danmark forpligtelserne efter EMRK art. 2(2)(b) som fortolket og anvendt i EMDs praksis. Selvom flere stiller sig kritiske over for dødsårsagen i *Løgstør-sagen*, fulgte Højesteret principperne fra *Scavuzzo-Hager*. Med STRL § 237 og reglerne i PL og RPL opfylder Danmark sin positive forpligtelse til at beskytte retten til liv ved lov. Danmark opfylder sin materielle forpligtelse ved at danske domstole vurderer myndighedernes magtanvendelse ud fra standarden i art. 2. Danske domstole anvender testen for "*absolut nødvendig*" som fastlagt i *McCann* og præciseret i *Armani Da Silva* og pålægger myndighederne at godtgøre magtanvendelsen ved at fremkomme med en plausibel forklaring på hændelsesforløbet.

7 Staternes processuelle forpligtelse til at gennemføre en effektiv efterforskning

Staternes processuelle forpligtelse følger ikke af ordlyden af art. 2 men er udviklet af EMD i praksis. EMD udtalte i *McCann*: "*The obligation to protect the right to life under this provision (art. 2), read in conjunction with the State's general duty under Article 1 (art. 2+1) of the Convention to "secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in [the] Convention", requires by implication that there should be some form of effective official investigation when individuals have been killed as a result of the use of force by, inter alios, agents of the State.*"¹⁸⁴ Forpligtelsen er begrundet i, at forbuddet mod vilkårlige drab begået af myndigheder ville være virkningsløst i praksis, såfremt der ikke fandtes procedurer til at efterprøve lovligheden af magtanvendelsen.¹⁸⁵ Myndighederne er forpligtet til at iværksætte efterforskningen af egen drift, når de bliver, eller burde være, bekendt med et mistænkeligt dødsfald. Staten kan ikke overlade det til de pårørende at indgive en klage eller foretage en efterforskning.¹⁸⁶

¹⁷⁸ Byrettens dom behandles, da sagen ikke blev anket til landsretten for så vidt angik politiets skudafgivelser

¹⁷⁹ FED 2014.185 V, Retten i Aalborgs dom af 14. november 2014, "Vedrørende skudafgivelserne"

¹⁸⁰ Se eksempelvis U 2012.679 H, s. 742

¹⁸¹ Lorenzen m.fl., s. 105 og Salman, 2000, § 100

¹⁸² Hugh Jordan, 2001, § 103

¹⁸³ U 2011.2510 H, s. 2552

¹⁸⁴ *McCann*, 1995, § 161

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ *Ergi*, 1998, § 82 og *Al-Skeini*, 2011, § 165

EMD præciserede ikke i *McCann*, hvilken form efterforskningen skal have, hvor indgående den skal være, eller under hvilke omstændigheder, den skal gennemføres.¹⁸⁷ Siden har EMD i praksis identificeret en række minimumskrav, som skal være opfyldt, før efterforskningen er effektiv, og staten ikke ifalder ansvar.¹⁸⁸ Minimumskravene indebærer, at efterforskningen skal være tilstrækkelig, efterforskerne skal være uafhængige, efterforskningen skal gennemføres med den fornødne hurtighed, samt muliggøre en vis grad af offentlig kontrol og inddragelse af de pårørende.¹⁸⁹ EMD har specificeret, at efterforskningen ikke er betinget af resultatet, men af dens potentiale ("*This is not an obligation of result, but of means*").¹⁹⁰ Minimumskravene er "*inter-related*", således de tilsammen udgør det, der kræves af en effektiv efterforskning, men hver for sig udgør de ikke nødvendigvis en krænkelse.¹⁹¹ Det understøtter EMDs subsidiære rolle som kontrolorgan, at EMD overlader staterne minimumskrav, inden for hvilke de har en skønsmargin. Staternes skønsmargin er videre, hvor den nationale efterforskning har været grundig og effektiv.¹⁹²

Formålet med at gennemføre en effektiv efterforskning er at sikre en effektiv gennemførelse af de nationale love, der beskytter retten til liv, samt at sikre ansvar for dødsfald, der opstår under myndighedspersoners ansvar.¹⁹³ For at opnå sit formål skal efterforskningen respektere retsstatsprincippet for at sikre gennemsigtighed og sikre mod vilkårlighed.¹⁹⁴ Efterforskningen er således et middel til at sikre, at de nationale processer lever op til EMRK-standarden som fortolket af EMD. Hermed opnår EMD tillid til de nationale retssystemer og bevarer sin subsidiære rolle.¹⁹⁵

Den processuelle forpligtelse kan udgøre selvstændig grund til at statuere en krænkelse af art. 2. I *Kaya mod Tyrkiet* mente klager, at hans bror var blevet dræbt af tyrkiske sikkerhedsstyrker. Modsat mente staten, at han var blevet dræbt i et skyderi mellem sikkerhedsstyrker og en gruppe terrorister. På baggrund af et utilstrækkeligt faktisk og bevismæssigt grundlag, fandt EMD det ikke godtgjort "*beyond reasonable doubt*", at broderen var blevet dræbt af sikkerhedsstyrkerne.¹⁹⁶ I stedet fandt EMD en krænkelse af art. 2 som følge af en utilstrækkelig efterforskning.¹⁹⁷ I *Velikova mod Bulgarien* blev en sigøjner anholdt for kvægstyveri, og han døde efter at have været i politiets varetægt i 12 timer. EMD fandt en krænkelse af den processuelle forpligtelse på baggrund af en manglende efterforskning, da myndighederne ikke havde indsamlet bevismateriale eller forsøgt at finde ud af, hvad der var sket med afdøde.¹⁹⁸ I *Ramsahai m.fl. mod Holland* fastslog EMD, at pligten til at gennemføre en effektiv efterforskning er uafhængig af, hvorvidt magtanvendelsen i sig selv udgør en krænkelse af art. 2.¹⁹⁹ Endelig fastslog EMD i *Silih mod Slovenien*: "[...] *the procedural obligation to carry out an effective investigation under Article 2 has evolved into a separate and autonomous duty. Although it is triggered by the acts concerning the substantive aspects of Article 2 it can give rise to a finding of*

¹⁸⁷ McCann, 1995, § 162

¹⁸⁸ Kravene til efterforskningen stemmer i vidt omfang overens med FN's Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extrajudicial, Arbitrary and Summary Executions fra 1989, som ikke bliver behandlet

¹⁸⁹ Armani Da Silva, 2016, §§ 232-237

¹⁹⁰ Ibid., § 233

¹⁹¹ Mustafa Tunc og Fecire Tunc, 2015, § 225

¹⁹² Halleskov m.fl., s. 251

¹⁹³ Al-Skeini, 2011, § 163

¹⁹⁴ Russell, s. 126

¹⁹⁵ Skinner, s. 104-105

¹⁹⁶ Kaya, 1998, § 78

¹⁹⁷ Ibid., § 92

¹⁹⁸ Velikova, 2000, §§ 83-84

¹⁹⁹ Ramsahai, 2007, § 322. Sagen er beskrevet i afsnit 7.2.1

*a separate and independent “interference” [...]”*²⁰⁰ Således udgør den processuelle forpligtelse en særskilt forpligtelse, som staterne skal efterleve i tilfælde af mistænkelige dødsfald.

7.1 Efterforskningen skal være tilstrækkelig

Efterforskningen skal være tilstrækkelig, således den er i stand til at fastslå omstændighederne i sagen samt afgøre, hvorvidt magtanvendelsen var ”*absolut nødvendig*” under omstændighederne. Den skal desuden være i stand til føre til identifikation af og, om nødvendigt, straf for de ansvarlige.²⁰¹ Er efterforskningen mangelfuld, således den ikke fører til at fastslå dødsårsagen eller identificere de ansvarlige myndighedspersoner, risikerer den at være utilstrækkelig.²⁰² I *Makaratzis* fandt EMD, at efterforskningen var utilstrækkelig, da de græske myndigheder ikke var i stand til at identificere de betjente, der havde været involveret i skyderiet og herved havde påført mistænkte alvorlige skader.²⁰³ Lignende fandt EMD en krænkelse af den processuelle forpligtelse i *Ataykaya mod Tyrkiet*. I sagen blev klagers søn dræbt som følge af politiets brug af tåregasgranater under en ulovlig demonstration. EMD fandt en krænkelse, da efterforskningen ikke havde afklaret, hvem der havde affyret det fatale skud.²⁰⁴

Kravet om tilstrækkelighed indebærer, at myndighederne ”[...] *must take whatever reasonable steps they can to secure the evidence concerning the incident, including, inter alia, eyewitness testimony, forensic evidence and, where appropriate, an autopsy which provides a complete and accurate record of injury and an objective analysis of the clinical findings, including the cause of death.*”²⁰⁵ I *Kaya* kritiserede EMD, at myndighederne ikke havde afhørt de implicerede soldater eller indsamlet bevismateriale for at undersøge soldaternes påstande. Det var kritisabelt, at efterforskningsmyndigheden ikke havde undersøgt, hvorvidt der var affyret patroner i området, som kunne bekræfte, at der havde været et skyderi, og at det ikke var undersøgt, hvorvidt afdøde var terrorist, som soldaterne påstod. Desuden fandt EMD, at obduktionsrapporten af afdøde var mangelfuld.²⁰⁶ I *Salman mod Tyrkiet* døde klagers mand i politiets varetægt. Obduktionsrapporten var afgørende for at kunne fastlægge omstændighederne omkring dødsfaldet, og hvorvidt myndighederne var ansvarlige for dødsfaldet. EMD kritiserede, at obduktionen ikke indeholdt retsmedicinske fotografier af afdødes krop eller en analyse af skaderne og mærkerne på hans krop. Manglerne i obduktionsrapporten førte til en krænkelse af den processuelle forpligtelse.²⁰⁷

Efterforskningens konklusioner ”[...] *must be based on thorough, objective and impartial analysis of all relevant elements.*”²⁰⁸ EMD vurderer, om efterforskningsmyndigheden kritisk har undersøgt omstændighederne omkring dødsfaldet og de implicerede myndigheders forklaring, samt om myndighederne har foretaget gerningsstedsundersøgelser og en obduktion af afdødes skader. Desuden vurderer EMD, hvorvidt myndighederne har undladt at foretage visse efterforskningskridt eller burde have foretaget yderligere efterforskningskridt.²⁰⁹ I *Ramsahai* var efterforskningen utilstrækkelig, da myndighederne ikke havde testet betjentenes hænder for krudtslam eller foretaget en undersøgelse af betjentenes våben eller ammunition, da obduktionsrapporten ikke indeholdt fotografier af indskuds- og

²⁰⁰ Silih, 2009, § 159

²⁰¹ Armani Da Silva, 2016, § 233

²⁰² Kjølbro, s. 263

²⁰³ Makaratzis, 2004, § 78. Sagen er beskrevet i afsnit 2.1

²⁰⁴ Factsheet, Right to life, “Ataykaya v Turkey”, s. 2

²⁰⁵ Armani Da Silva, 2016, § 233

²⁰⁶ Kaya, 1998, § 89. Sagen er beskrevet i afsnit 7

²⁰⁷ Salman, 2000, §§ 106-107 og § 109

²⁰⁸ Armani Da Silva, 2016, § 234

²⁰⁹ Kjølbro, s. 263-264

udskudssår, og da myndighederne ikke havde rekonstrueret hændelsen. Desuden kritiserede EMD, at der gik næsten tre dage, inden betjentene blev afhørt, og hermed havde mulighed for at koordinere deres forklaringer.²¹⁰

Efterforskningen skal anvende en standard, som er overensstemmende med ”absolut nødvendig”-standard i art. 2(2).²¹¹ Det indebærer, at efterforskningsmyndigheden skal vurdere den implicerede myndigheds planlægning af, kontrol med og gennemførelse af den pågældende aktion, samt at efterforskningsmyndigheden skal have adgang til de oplysninger og beviser, der er af relevans for proportionalitetsafvejningen.²¹²

7.2 Efterforskningen skal være uafhængig

7.2.1 EMRKs standard efter EMDs praksis

I *McCann* fandt EMD ikke anledning til at præcisere minimumskravene til efterforskningen men indikerede, at den skal være uafhængig. I sagen konkluderede EMD, at den engelske inquest-undersøgelse²¹³ havde indebåret en “[...] thorough, impartial and careful examination of the circumstances surrounding the killings”.²¹⁴ I *Güleç* gik EMD videre og udtalte, at myndighedspersoners “[...] actions must be subjected to some form of independent and public scrutiny [...]”²¹⁵ I *Al-Skeini* sammenfattede EMD kravet om uafhængighed: ”For an investigation into alleged unlawful killing by State agents to be effective, it is necessary for the persons responsible for and carrying out the investigation to be independent from those implicated in the events. This means not only a lack of hierarchical or institutional connection but also a practical independence.”²¹⁶ Det er således ikke tilstrækkeligt, at efterforskningsmyndigheden er lovmæssigt uafhængig. EMD foretager en helhedsbedømmelse hvori indgår, hvorvidt myndigheden i gennemførelsen af efterforskningen har været uafhængig. EMD kræver ikke absolut uafhængighed, såfremt efterforskerne er tilstrækkeligt uafhængige af de implicerede myndighedspersoner.²¹⁷ EMD foretager dog en intensiveret prøvelse, hvor den lovmæssige uafhængighed kan drages i tvivl.²¹⁸

EMRK art. 6 kræver en retfærdig rettergang ved en uafhængig og upartisk domstol. Kravene til uafhængigheden efter art. 6 vurderes ikke nødvendigvis på samme måde som kravene til den uafhængige efterforskning efter art. 2.²¹⁹

EMD har fundet manglende uafhængighed, hvor de implicerede myndighedspersoner deltog i efterforskningen ved at sikre vigtigt bevismateriale.²²⁰ Ligeledes hvor efterforskerne var i et hierarkisk forhold med de implicerede myndighedspersoner²²¹, og hvor efterforskerne var direkte kollegaer med

²¹⁰ Ramsahai, 2007, §§ 326-332. Sagen er beskrevet i afsnit 7.2.1

²¹¹ Nachova, 2005, § 113

²¹² Kjølbro, s. 262

²¹³ En engelsk inquest-undersøgelse er en procedure afholdt af en formand, som skal fastlægge dødsårsagen, hvor pårørende har mulighed for at stille spørgsmål. Undersøgelsen adskiller sig fra en politiefterforskning

²¹⁴ McCann, 1995, § 163. Sagen er beskrevet i afsnit 4.1

²¹⁵ Güleç, 1998, § 78. Sagen er beskrevet i afsnit 7.4

²¹⁶ Al-Skeini, 2011, § 167

²¹⁷ Mustafa Tunc og Fecire Tunc, 2015, § 223 og Kjølbro, s. 258

²¹⁸ Ibid., § 224

²¹⁹ EMD, Guide on art. 6, s. 37, § 178

²²⁰ Bektas og Özalp, 2010, § 66

²²¹ Sandru, 2010, § 74

de implicerede.²²² EMD vurderer desuden, hvorvidt efterforskernes adfærd tyder på manglende uafhængighed. Det kan være manglende gennemførelse af foranstaltninger, der påkrævet for at fastslå omstændighederne i sagen og eventuelt straffe de ansvarlige myndigheds personer, om de implicerede myndigheds forklaring tillægges overdreven vægt, eller om efterforskerne undlader at foretage visse efterforskningsskridt.²²³

Hvor efterforskningen i praksis er udført af en myndighed, der har forbindelse til de implicerede myndigheds personer, opnår efterforskningen ikke tilstrækkelig uafhængighed, uanset om den bliver overvåget af en uafhængig myndighed.²²⁴ Modsat kan efterforskningen være tilstrækkelig uafhængig, såfremt manglende uafhængighed i ét aspekt af efterforskningen bliver repareret af tilstrækkelig uafhængighed i et andet. I *Golubeva mod Rusland* blev klagers mand dræbt under en politiaktion. EMD fandt ikke, at den interne undersøgelse var tilstrækkelig uafhængig, da departementet, som foretog undersøgelsen, hierarkisk var forbundet med de implicerede betjente.²²⁵ Det førte ikke til en krænkelse af den processuelle forpligtelse, da EMD fandt, at den efterfølgende parallelle strafferetlige efterforskning var tilstrækkelig uafhængig, da den efterforskende anklager ikke var forbundet med betjentene på nogen måde.²²⁶

I *Ramsahai* afgik klagers søn ved døden i forbindelse med en anholdelse. Ramsahai var blevet anholdt, da han havde stjålet en scooter og truet ejeren med en pistol. Det lykkedes to betjente at anholde ham, men i forbindelse med anholdelsen trak Ramsahai en pistol og lagde den ikke, da han blev beordret til det. Det resulterede i, at den ene betjent skød og dræbte ham. I sagen vurderede EMD både efterforskningsmyndighedens og anklagerens uafhængighed. For så vidt angik efterforskningsmyndighedens uafhængighed, havde den lokale politienhed, hvor betjentene var direkte kollegaer med de implicerede betjente, foretaget efterforskningsskridt inden den uafhængige efterforskningsmyndighed ankom. Politienheden havde blandt andet foretaget retsmedicinske undersøgelser af gerningsstedet og vidneafhøringer. Selvom efterforskningen senere blev foretaget under den uafhængige myndigheds ansvar, og den lokale politienhed handlede på den uafhængige myndigheds ordre, fandt EMD en krænkelse af den processuelle forpligtelse, da efterforskningen ikke var tilstrækkelig uafhængig.²²⁷

Efterforskningen blev overvåget af en offentlig anklager, som tillige traf afgørelse om tiltalespørgsmålet. For så vidt angik dennes uafhængighed havde anklagemyndigheden sit eget hierarki separat fra politiet men var ansvarlig for politiet for så vidt angik strafferet og retspleje. EMD mente, at efterforskningen burde være overvåget af offentlig anklager, som ikke var forbundet med den lokale politienhed. EMD fandt dog, at anklageren var tilstrækkelig uafhængig, da ”*the Chief Public Prosecutor*” havde det overordnede ansvar for efterforskningen, og da klagerne havde mulighed for at få prøvet tiltalespørgsmålet hos en uafhængig domstol. Der forelå ikke en krænkelse med hensyn til anklagerens rolle i sagen.²²⁸ Det kan udledes af afgørelsen, at uafhængighedskravet ikke er til hinder for, at en offentlig anklager træffer afgørelse om tiltalespørgsmålet, såfremt den pågældende er tilstrækkelig uafhængig af politiet i sin helhed.²²⁹

²²² Aktas, 2003, § 301

²²³ Mustafa Tunc og Fecire Tunc, 2015, § 222

²²⁴ Hugh Jordan, 2001, § 120

²²⁵ Golubeva, 2010, § 85

²²⁶ Ibid., § 86 og §§ 92-93

²²⁷ Ramsahai, 2007, §§ 334-341

²²⁸ Ibid., §§ 342-346

²²⁹ Ibid., § 344

Ramsahai giver anledning til at undersøge, hvornår den implicerede politienhed må foretage efterforskningskridt, inden en uafhængig efterforskningsmyndighed skal overtage sagen. I *Ramsahai* udtalte EMD: “*Whilst it is true that to oblige the local police to remain passive until independent investigators arrive may result in the loss or destruction of important evidence, the Government have not pointed to any special circumstances that necessitated immediate action by the local police force in the present case going beyond the securing of the area in question [...]*”²³⁰ Udtalelsen må fortolkes således, at politienheden alene må sikre gerningsområdet, medmindre det resulterer i, at vigtigt bevismateriale går tabt, og særlige omstændigheder begrundet øjeblikkelig handling.

I *Giuliani og Gaggio* havde den implicerede politienhed foretaget efterforskningskridt såsom at sikre de implicerede betjentes våben, foretaget en indledende obduktion af afdøde samt undersøgt lydmateriale fra hændelsen.²³¹ Henset til “[...] *the technical and objective nature of those checks [...]*” fandt EMD ikke, at de foretagne efterforskningskridt havde påvirket efterforskningens uafhængighed. EMD udtalte: “*To hold otherwise would be to impose unacceptable restrictions in many cases on the ability of the courts to call on the expertise of the law-enforcement agencies, which often have particular competence in the matter.*”²³² Udtalelsen understøtter tidligere antagelser om, at EMD ikke vil overskride sin subsidiære rolle ved at pålægge staterne umulige byrder i opfyldelsen af deres forpligtelser efter art. 2. Det kan udledes af afgørelsen, at myndighederne indrømmes en vis skønsmargin til at foretage tekniske og objektive undersøgelser. EMD har ikke præciseret, hvad dette nærmere indebærer.

7.2.2 Er kravet om ”uafhængig efterforskning” opfyldt i det danske retssystem?

Den Uafhængige Politiklagemyndighed (DUP) er Danmarks uafhængige efterforskningsmyndighed. I 2012 overtog DUP statsadvokaternes opgave med at efterforske sager, hvor der er mistanke om, at politibetjente har begået strafbare forhold i tjenesten.²³³ DUP ledes af Politiklagerådet og en direktør og udøver efter RPL § 118 sine funktioner i fuld uafhængighed. DUPs uafhængighed sikrer, at efterforskerne ikke er implicerede betjente, direkte kollegaer med eller i et hierarkisk forhold med implicerede betjente.

RPL kap. 93 b regulerer DUPs behandling af adfærdsklager over politiet, og kap. 93 c regulerer DUPs behandling af straffesager mod politiet. Afsnittet tager udgangspunkt i sidstnævnte, da afhandlingens sigte er myndighedspersoners forpligtelser i forbindelse med dødelig magtanvendelse.

Efter RPL § 1020 skal anmeldelser om strafbare forhold begået af politibetjente i tjenesten indgives til DUP. Efter § 1020 a, stk. 1 og 2 skal DUP af egen drift iværksætte en efterforskning, [...] *når der er rimelig formodning om, at politipersonale i tjenesten har begået et strafbart forhold [...] og [...] når en person er afgået ved døden eller er kommet alvorligt til skade som følge af politiets indgriben, eller mens den pågældende var i politiets varetægt.*” Efter § 1020 c udøver DUP under efterforskningen de beføjelser, der ellers tilkommer politiet, men efter § 1020 c, stk. 3 kan politiet på egen hånd foretage uopsættelige efterforskningskridt. Således implementerer RPL kravet om, at myndighederne af egen drift skal iværksætte en efterforskning i tilfælde af dødsfald under myndighedernes ansvar, samt at efterforskningskridt skal foretages af den uafhængige efterforskningsmyndighed, medmindre det resulterer i, at vigtigt bevismateriale går tabt.

²³⁰ Ibid., § 338

²³¹ Giuliani og Gaggio, 2011, § 290. Sagen er beskrevet i afsnit 4.1

²³² Ibid., § 322

²³³ Magtanvendelse, status 2014-15, s. 10

Når DUPs efterforskning er afsluttet, skal den efter RPL § 1020 e sendes til statsadvokaten med henblik på afgørelse af tiltalespørgsmålet. Efter § 1020 e, stk. 2 skal redegørelsen "[...] indeholde en gennemgang af efterforskningen og oplysning om de faktiske omstændigheder af betydning for sagens afgørelse." Desuden kan redegørelsen indeholde "[...] en vurdering af vægten af de fremkomne beviser." Som Tobias Lundholm Stadarfeld Jensen påpeger i sin afhandling, fastslår bestemmelsen ikke nærmere, under hvilke omstændigheder DUP skal foretage en bevisvurdering i den pågældende sag.²³⁴

RPL § 1020 e, stk. 2 bygger på betænkning nr. 1507 om behandling af klager over politiet. Heri udtales: "Udvalget finder derfor ikke, at bestemmelsen i § 1020 e, stk. 2, skal formuleres således, at Politiklagemyndigheden skal fremkomme med en indstilling om beviserne og sagens juridiske aspekter. På den anden side skal Politiklagemyndigheden heller ikke være afskåret fra at udtale sig om beviserne og i den forbindelse komme ind på juridiske aspekter i sagen. Udvalget foreslår derfor, at Politiklagemyndigheden i forbindelse med redegørelsen til statsadvokaten kan fremkomme med en vurdering af de fremkomne beviser. Det vil så være op til Politiklagerådet og direktøren at udmønte denne mulighed i praksis."²³⁵ Således er det i praksis op til DUP at vurdere, hvorvidt det er nødvendigt og retssikkerhedsmæssigt forsvarligt i den pågældende sag at foretage en bevisvurdering. Det skal haves for øje, at formålet med efterforskningen efter art. 2 blandt andet er at sikre ansvar for dødsfald, der opstår under myndighedspersoners ansvar. Det understøttes af RPL § 743, som angiver formålet for en politimæssig efterforskning: "Efterforskningen har til formål at klarlægge, om betingelserne for at pålægge strafansvar eller anden strafferetlig retsfølge er til stede, og at tilvejebringe oplysninger til brug for sagens afgørelse samt forberede sagens behandling ved retten." Uanset at bestemmelsen ikke direkte kan overføres til DUPs efterforskning, understøtter *Hugh Jordan mod Storbritannien* formålet med efterforskningen.

Hugh Jordan vedrørte drabet på klagers søn, som blev skudt og dræbt af en politibetjent. EMD kritiserede den Nordirlandske inquest-undersøgelse²³⁶, da mistænkte personer ikke kunne tvinges til at afgive forklaring, og den implicerede betjent derfor ikke deltog i undersøgelsen. I stedet fik formanden for undersøgelsen de interviews, efterforskningsmyndigheden havde haft med den implicerede betjent. EMD fandt, at det forringede undersøgelsens mulighed for at fastslå de faktiske omstændigheder omkring dødsfaldet, herunder lovligheden af betjentens magtanvendelse.²³⁷ EMD udtalte, at inquest-undersøgelsen var ren "*fact finding*" og ikke en undersøgelse af skyld. EMD bemærkede, at den nordirlandske inquest-undersøgelse adskilte sig fra den engelske inquest-undersøgelse i *McCann*.²³⁸ Selvom både en inquest i England og Nordirland krævede, at formanden begrænsede sin efterforskning til forhold direkte årsagssammenhængende med døden, var det ikke til hinder for, at man i *McCann* undersøgte blandt andet planlægningen og gennemførelsen af aktionen.²³⁹ EMD bemærkede, at juryen i *Hugh Jordan* blot udtalte sig identiteten af afdøde, datoen, stedet og dødsårsagen. Modsat udtalte juryen i *McCann* sig om, hvorvidt der var tale om ulovlig dødelig magtanvendelse.²⁴⁰ EMD fandt en krænkelse af den processuelle forpligtelse, da inquest-undersøgelsen ikke bidrog til, at de ansvarlige myndighedspersoner blev identificeret og straffet.²⁴¹

²³⁴ Tobias Lundholm Stadarfeld Jensen, Statens pligt til at gennemføre en effektiv efterforskning i medfør af EMRK artikel 2 og 3, s. 52

²³⁵ Betænkning nr. 1507, s. 210

²³⁶ Se *Hugh Jordan* § 125 for en beskrivelse af en inquest-undersøgelse i Nordirland

²³⁷ *Hugh Jordan*, 2001, § 127

²³⁸ Se *McCann* i afsnit 7.2.1

²³⁹ *Hugh Jordan*, 2001, § 128

²⁴⁰ *Ibid.*, § 129

²⁴¹ *Ibid.*, §§ 130, 142 og 145

DUP er oprettet for at sikre, at myndighedspersoners magtanvendelse undergives uafhængig kontrol. Hvis DUP ikke foretager en vurdering af beviserne og spørgsmålet om straffeansvar i den pågældende sag, men blot redegør for sagens faktiske omstændigheder, risikerer DUP ikke at bidrage til at sikre ansvar for dødsfald, der opstår under myndighedspersoners ansvar. Det gør det vanskeligt for klager at holde de pågældende myndighedspersoner ansvarlige for uberettiget magtanvendelse, og formålet med efterforskningen bliver ”*theoretical and illusory*” og ikke ”*practical and effective*”, som EMD søger at sikre i praksis.”²⁴²

Efter RPL § 1020 d tilkommer offentlig påtale statsadvokaten. Organisatorisk henhører statsadvokaterne under Justitsministeriet sammen med Rigsadvokaten og politiet. Danske domstole har dog fastslået, at statsadvokaterne er tilstrækkelige uafhængige af politiet i henhold til EMRK, selvom de strukturelt henhører under samme system. I *Røde Mellemsvej-sagen* udtalte landsretten: ”*Statsadvokaten og Rigsadvokaten er selvstændige myndigheder, der ikke er underlagt politiet, heller ikke i bevillingsmæssig henseende, og det forhold, at både politiet, statsadvokaten og Rigsadvokaten henhører under Justitsministeriet, kan ikke føre til, at den udførte undersøgelse ikke kan anses for uvildig og dermed være i strid med Menneskerettighedskonventionens artikel 2.*”²⁴³ Højesteret tiltrådte landsrettens udtalelse.²⁴⁴ Det understøttes af EMDs udtalelser i *Ramsahai* og det forhold, at den offentlige anklager, som traf afgørelse om tiltalespørgsmålet, var tilstrækkelig uafhængig, samt det forhold, at EMD ikke kræver aboslut uafhængighed. Desuden har DUP efter RPL § 1020 e, stk. 4 mulighed for at klage over tiltaleafgørelsen til Rigsadvokaten.

Samlet synes kravet om ”uafhængig efterforskning” at være opfyldt i det danske retssystem. I lyset af *Hugh Jordan* kan der dog sås tvivl om, hvorvidt DUP opfylder formålet med at gennemføre efterforskningen. I og med RPL § 1020 e, stk. 2 ikke angiver, under hvilke omstændigheder DUP skal foretage bevisvurderinger, er det vanskeligt at afgøre, hvorvidt det er en mulighed, DUP reelt benytter sig af i praksis. Hermed er det vanskeligt at afgøre, hvorvidt DUP i overensstemmelse med EMDs praksis lever op til standarden i EMRK art. 2.

7.3 Efterforskningen skal gennemføres med den fornødne hurtighed

EMD vurderer myndighedernes reaktionstid og den samlede efterforskningstid (”*promptness and reasonable expedition*”).²⁴⁵ Kriterierene svarer i vidt omfang til kriterierne efter EMRK art. 6, hvorefter enhver er berettiget til en retfærdig rettergang inden en rimelig tid.²⁴⁶

EMD accepterer vanskelige omstændigheder, der kan forhindre fremskridt i en efterforskning, men efterforskningen skal være påbegyndt af myndighederne straks de bliver vidende om et dødsfald som følge af dødelig magtanvendelse. Det er afgørende for at opretholde offentlighedens tillid til retsstatsprincippet og forhindre, at ulovlige handlinger bliver tolereret.²⁴⁷ I *Kelly m.fl. mod Storbritannien* blev klagers familiemedlemmer dræbt af sikkerhedsstyrker under en aktion. EMD fandt, at efterforskningen ikke var indledt med den fornødne hurtighed, da den nordirlandske inquest-undersøgelse først

²⁴² Mamatkulov og Askarov, 2005, § 121

²⁴³ U 2013.986 H, s. 1024

²⁴⁴ Ibid., s. 1029

²⁴⁵ Armani Da Silva, 2016, § 237

²⁴⁶ Lorenzen m.fl., s. 140

²⁴⁷ Armani Da Silva, 2016, § 237

blev indledt 8 år efter dødsfaldene.²⁴⁸ Lignende fandt EMD en krænkelse i *Hugh Jordan*, da inquestundersøgelsen først påbegyndte 25 måneder efter dødsfaldet.²⁴⁹

Det afhænger af den konkrete sag, hvad der udgør ”reasonable expedition”.²⁵⁰ I praksis har EMD fundet, at det hindrer efterforskningsprocessen, hvis der er unødvendige forsinkelser i at indlede efterforskningen samt lange perioder med inaktivitet. Desuden må efterforskerne ikke skjule eller skille sig af med bevismateriale, undlade at reagere på bevismateriale eller undlade at foretage vigtige efterforskningskridt.²⁵¹ I *McShane* døde en demonstrant under optøjer i Nordirland, da han blev påkørt af britiske sikkerhedsstyrker. Den efterforskende politienhed afhørte først føreren af køretøjet 5,5 måned efter hændelsen, og efterforskningen varerede 19,5 måned, inden den offentlige anklager modtog politienhedens endelige rapport om dødsfaldet. Som følge heraf fandt EMD ikke, at efterforskningen var blevet fremmet med den fornødne hurtighed.²⁵²

7.4 Efterforskningen skal muliggøre en vis grad af offentlig kontrol og inddrage de pårørende Myndighedernes dødelige magtanvendelse skal undergives ”public scrutiny”.²⁵³ Det indebærer, at efterforskningen skal indeholde en tilstrækkelig grad af offentlig kontrol, men graden heraf kan variere fra sag til sag.²⁵⁴

Ydermere skal efterforskningen involvere afdødes pårørende i processen i det omfang, det er nødvendigt for at beskytte deres berettigede interesser.²⁵⁵ *McKerr mod Storbritannien* understreger vigtigheden af, at de pårørende inddrages i efterforskningen. I sagen blev klagers far skudt og dræbt af politibetjente. De pårørende fik ikke mulighed for at få kopier af vidneforklaringerne, før vidnerne afgav vidnesbyrd under retssagen, hvilket gjorde det vanskeligt for de pårørende at forberede sig på at afhøre vidnerne. Det var ligeledes tilfældet i *McCann*, hvor efterforskningens grundighed og hurtighed dog ikke efterlod tvivl om, at de pårørende var blevet tilstrækkeligt inddraget i efterforskningen. EMD udtalte i *McKerr*, at EMD siden *McCann* havde lagt mere vægt på vigtigheden af, at afdødes pårørende involveres i processen. EMD fandt, at de pårørendes interesser ikke var blevet beskyttet i tilstrækkeligt omfang.²⁵⁶

De pårørendes adgang til efterforskningen kan indebære krav om, at de skal have adgang til efterforskningsdokumenter, at de skal underrettes om efterforskningens udfald, eller at de skal underrettes om visse efterforskningskridt. Desuden vurderer EMD, hvorvidt de pårørende har haft mulighed for beskikkelse af advokat, samt om de har haft mulighed for at blive hørt i forbindelse med efterforskningen.²⁵⁷ Den efterforskende myndighed skal dog ikke imødekomme enhver anmodning fra de pårørende, og de pårørende skal ikke være informeret gennem hele efterforskningen. Der er ikke en ubegrænset adgang til efterforskningen eller efterforskningsmateriale, da offentliggørelse heraf kan begrænses af hensyn til andre efterforskninger eller andre personer.²⁵⁸

²⁴⁸ Kelly, 2001, § 130

²⁴⁹ Hugh Jordan, 2001, §§ 136, 142 og 145. Sagen er beskrevet i afsnit 7.2.2

²⁵⁰ Russell, s. 129

²⁵¹ Ibid. og Aslakhanova, 2013, § 123

²⁵² McShane, 2002, § 113

²⁵³ Kaya, 1998, § 87

²⁵⁴ Armani Da Silva, 2016, § 235

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ McKerr, 2001, §§ 147-148

²⁵⁷ Kjølbro, s. 261-262

²⁵⁸ Giuliani og Gaggio, 2011, § 304

I *Seidova m.fl. mod Bulgarien* blev klagers mand skudt og dræbt af en vagt, da han og 14 andre romaer var i færd med at stjæle løg fra en mark. Myndighederne opgav at strafforfølge vagten som følge af selvforsvar. De pårørende ønskede indsigt i vidneforklaringerne fra de andre romaer men fik ikke mulighed for at få indsigt i sagen, da national lovgivning ikke krævede, at myndighederne inddrog de pårørende i efterforskningen. EMD udtalte, at inddragelse af de pårørende er en processuel garanti efter art. 2. De pårørende var ikke inddraget tilstrækkeligt til at kunne fastlægge hændelsesforløbet samt fastslå, hvorvidt vagten havde anvendt dødelig magt i selvforsvar. På baggrund heraf fandt EMD en krænkelse af den processuelle forpligtelse, da de pårørende ikke havde mulighed for at varetage deres berettigede interesser.²⁵⁹

I *Benzer m.fl. mod Tyrkiet* blev klagers landsby bombet af den tyrkiske regering. Anklagemyndigheden forsøgte at tilbageholde efterforskningsdokumenter, og den militære efterforskningsmyndighed ville kun udlevere de dokumenter, som ikke ville bringe efterforskningen i fare. EMD fandt, at efterforskernes forsøg på at tilbageholde dokumenterne i sig selv var tilstrækkeligt til at statuere en krænkelse af den processuelle forpligtelse, da de pårørende ville være bedre stillet, hvis de havde været i besiddelse af dokumenterne.²⁶⁰ Samme år udtalte EMD i *Vasilca mod Moldova*: “The Court would emphasise that Article 2 requires more than merely informing the next-of-kin of the progress of the investigation: it includes their active involvement in it.”²⁶¹

Det kan udledes af den nævnte praksis, at omfanget af de pårørendes krav på indsigt i efterforskningen varierer afhængigt af de konkrete omstændigheder i sagen, samt hvor væsentligt det er for de pårørende at opnå indsigt. Det afgørende er, at de pårørende får indsigt i det omfang, det kræves, for at de kan varetage deres berettigede interesser.

7.5 Sammenfatning: Kravene til en ”effektiv efterforskning”

Staterne skal af egen drift gennemføre en effektiv efterforskning i tilfælde af dødsfald under myndighedspersoners ansvar. Formålet er at sikre en effektiv gennemførelse af de nationale love, der beskytter retten til liv, samt sikre ansvar for myndighedspersoners dødelige magtanvendelse. Forsømmelse af pligten kan selvstændigt føre til en krænkelse af art. 2.

Efterforskningen skal være tilstrækkelig, således at den er i stand til at fastslå omstændighederne i sagen, fastslå hvorvidt den dødelige magtanvendelse var berettiget under omstændighederne, samt føre til identifikation af og eventuelt straf for de ansvarlige. De nationale myndigheder overlades en videre skønsmargin, hvor efterforskningen har været effektiv og grundig.

Den efterforskende myndighed skal være uafhængig af de implicerede myndighedspersoner både lovmæssigt og i praksis. Efterforskerne må ikke være implicerede i hændelsen, være i hierarkisk forhold med eller direkte kollegaer med implicerede myndighedspersoner. Den implicerede politienhed må alene sikre gerningsstedet, medmindre særlige omstændigheder gør sig gældende. Herefter skal efterforskningskridt foretages af den uafhængige efterforskningsmyndighed.

Myndighederne skal reagere straks, de bliver vidende om et mistænkeligt dødsfald, og efterforskningsmyndighederne har pligt til at fremme efterforskningen uden lange perioder med inaktivitet. Ydermere skal efterforskningsmyndighederne inddrage de pårørende i tilstrækkeligt omfang til, at de

²⁵⁹ Seidova, 2011, §§ 59-62 og Lorenzen m.fl., s. 141. Afgørelsen er kun tilgængelig på fransk

²⁶⁰ Benzer, 2014, § 193

²⁶¹ Vasilca, 2014, § 34

kan varetage deres berettigede interesser. Art. 2 kræver, at de pårørende aktivt involveres, men de kan ikke diktere efterforskningskridt og har ikke ubegrænset adgang til efterforskningsdokumenter.

I og med efterforskningen skal lede til identifikation af de ansvarlige myndighedspersoner, opstår spørgsmålet, hvorvidt EMD kræver en strafforfølgning af de ansvarlige. Afsnit 7.6 vil undersøge, hvorvidt EMD kræver en strafforfølgning, hvor myndighedspersoner har anvendt disproportional dødelig magt, samt hvorvidt den danske straffritagelsesregel i STRL § 13, stk. 2 er overensstemmende med EMDs praksis.

7.6 Er STRL § 13, stk. 2 forenelig med den processuelle del af EMRK art. 2?

7.6.1 Kræver EMRK art. 2 en strafforfølgning, såfremt proportionalitetsprincippet ikke er overholdt i sager om politiets dødelige magtanvendelse?

Som nævnt skal efterforskningen om nødvendigt føre til straf for de ansvarlige myndighedspersoner. Det er dog ikke et krav, at efterforskningen resulterer i strafforfølgning for de ansvarlige.²⁶² Art. 2 giver ikke klager krav på at enkeltpersoner bliver retsforfulgt eller krav på, at alle retsforfølgelser skal ende i en dom eller en specifik strafudmåling.²⁶³

I *Armani Da Silva* var et af spørgsmålene, hvorvidt den engelske ”*threshold evidential test*” var overensstemmende med art. 2.²⁶⁴ I vurderingen af, hvorvidt ansvarlige myndighedspersoner skulle retsforfølges, var testen i den nationale lov, hvorvidt der var en ”*realistic prospect of conviction*”, samt hvorvidt en domsfældelse var ”*more likely than not*”.²⁶⁵ EMD udtalte, at de nationale domstole overlades en skønsmargin ved vurderingen af, hvad der må anses for en passende sanktion for drab begået af myndighedspersoner.²⁶⁶ EMD fandt, at den pågældende test faldt inden for statens skønsmargin.²⁶⁷ EMD understregede dog, at der ikke må være ”*manifest disproportion*” mellem handlingens alvor og den idømte straf.²⁶⁸

Det synes afgørende for, om art. 2 kræver en strafforfølgning, hvorvidt magtanvendelsen har været forsætlig eller uagtsom – ikke om den har været proportional eller disproportional. EMD har udtalt: “*Where it is established that the negligence attributable to State officials or bodies on that account goes beyond an error of judgment or carelessness, in that the authorities in question, fully realising the likely consequences and disregarding the powers vested in them, failed to take measures that were necessary and sufficient to avert the risks inherent in a dangerous activity, the fact that those responsible for endangering life have not been charged with a criminal offence or prosecuted may amount to a violation of Article 2, irrespective of any other types of remedy which individuals may exercise on their own initiative [...]*”²⁶⁹ Hvor retten til liv er berøvet forsætligt, kræves således en strafforfølgning, men hvor berøvelse af liv er en følge af uagtsomhed, kan civile, administrative eller disciplinære retsmidler være tilstrækkelige, herunder muligheden for at kræve erstatning.²⁷⁰

²⁶² Kjølbro, s. 257

²⁶³ Armani Da Silva, 2016, § 238

²⁶⁴ Sagen er beskrevet i afsnit 5.1.1

²⁶⁵ Armani Da Silva, 2016, § 265

²⁶⁶ Ibid., § 267

²⁶⁷ Ibid., § 271

²⁶⁸ Ibid., § 238

²⁶⁹ Öneriyildiz, 2004, § 93

²⁷⁰ Calvelli og Ciglio, 2002, § 51

Flere europæiske lande har en straffritagelsesregel i deres nationale lovgivning, hvorved straffen bortfalder, såfremt grænserne for lovligt nødværge er overskredet som følge af frygt og ophidselse. EMD har fastslået, at det kan udgøre en krænkelse af art. 2, hvor en myndighedsperson har anvendt disproportional dødelig magt, men de nationale domstole lader straffen bortfalde.²⁷¹

I *Aydan mod Tyrkiet* skød en soldat ud gennem sit køretøj i forbindelse med en voldelig demonstration. Soldaten ramte og dræbte en tilfældig forbipasserende, som ventede på en bus nær demonstrationen. Forinden havde soldaten affyret to varselsskud, som ikke blev hørt.²⁷² Den offentlige anklager tiltalte soldaten med drab, da hans dødelige magtanvendelse overskred grænserne for lovligt nødværge. Den nationale domstol konkluderede, at soldatens formål var at beskytte sig selv og sine kollegaer, hvilket havde ført ham til at overskride grænserne for lovligt nødværge ”*whilst in the grip of an excusable state of emotion, fear or panic*”, som det lød i den nationale straffritagelsesbestemmelse. Den nationale domstol lagde vægt på, at soldaterne havde været udsat for et voldeligt angreb i en by med terrorister, at de havde modtaget dødstrusler, og at situationen eskalerede til trods for varselsskuddene.²⁷³ Intensiteten af angrebet var dog omstridt mellem parterne. Den nationale domstol havde lagt til grund, at en gruppe på 200 mennesker havde omringet soldaternes køretøj, den offentlige anklager gav udtryk for, at køretøjet ikke var omringet, og andre bevidnede, at gruppen af mennesker var lille. EMD udtalte, at soldaten havde overdrevet sine forklaringer om den risiko, han og kollegaerne befandt sig i, da der ikke var bevis for, at demonstranterne havde haft knive eller skydevåben. EMD fandt det ikke tilstrækkeligt fastslået, at angrebet havde været så ekstremt voldeligt, at soldaten havde handlet i en ærlig tro på, at hans eget og kollegaernes liv var i fare, hvorfor magtanvendelsen var disproportional. Den nationale straffritagelsesbestemmelse fandt ikke anvendelse på situationen, og det var i strid med art. 2, at soldaten var blevet fritaget for straf. EMD lagde vægt på, at soldaterne var til stede under en demonstration i en region, hvor forstyrrelser måtte forventes. Derfor burde soldaterne have været i besiddelse af korrekt moral og fysiske og psykiske kvaliteter. Desuden kunne straffrihed for en soldat, der havde brugt sit skydevåben uberettiget, fortolkes som at give et ”*carte blanche*” til sikkerhedsstyrker.²⁷⁴

Det kan udledes af afgørelsen, at EMD accepterer nationale straffritagelsesbestemmelser. EMD accepterer dog ikke straffritagelse for myndighedspersoner, hvor den pågældende ikke har en ærlig tro på, at hans eget eller andres liv er i fare. Det stemmer overens med EMDs udtalelser i *Armani Da Silva*, hvorefter EMD vil statuere en krænkelse, såfremt myndighedspersonen ikke havde en ærlig tro på, at magtanvendelsen var ”*absolut nødvendig*” i den pågældende situation.²⁷⁵

7.6.2 Generelt om muligheden for straffritagelse efter STRL § 13, stk. 2 og dansk retspraksis

STRL § 13, stk. 2 lyder: “*Overskrider nogen grænserne for lovligt nødværge, bliver han dog straffri, hvis overskridelsen er rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse.*” Bestemmelsen finder anvendelse ”[...] hvor nødværgehandlingen overskrider det tilladelige hvad angår nødvendigheden eller forsvarligheden.”²⁷⁶ Handlinger omfattet af § 13, stk. 2 er ikke lovlige, men straffri. Desuden kan handlingerne medføre erstatningsansvar.²⁷⁷

²⁷¹ Kjølbro, s. 269

²⁷² Presseudgivelse, *Aydan mod Tyrkiet*, s. 1

²⁷³ *Ibid.*, s. 2

²⁷⁴ *Ibid.*, s. 3

²⁷⁵ *Armani Da Silva*, 2016, § 247

²⁷⁶ Niels Garner, U 1985B.285, tekstafsnit 3

²⁷⁷ *Ibid.*, tekstafsnit 2

I *Rådvalsvej-sagen* havde to politibetjente eftersat en flugtbil med tre personer for at foretage en anholdelse. Den ene af personerne var på flugt fra politiet, da han var sigtet for drab. Da flugtbilen standsede, og betjentene skulle foretage anholdelsen, satte bilen på ny i gang. Det resulterede i, at betjentene affyrede en række skud mod bilen, hvorved føreren afgik ved døden.²⁷⁸ Landsretten udtalte, at STRL § 13, stk. 2 finder anvendelse på politibetjentes handlinger i tjenesten. Landsretten lagde til grund, at betjentene først påbegyndte skudafgivelsen, da flugtbilen på ny satte i gang og var på vej væk fra stedet. Da flugtbilen således ikke længere var til fare for betjentene, var en del af de 9 skud, den ene betjent (T1) havde affyret, ikke omfattet af nødværgebestemmelsen i STRL § 13, stk. 1. I stedet var skuddene omfattet af § 13, stk. 2, da skudepisoden udspillede sig på få sekunder, da betjentene forsøgte at forhindre hensynsløs kørsel, og da betjentene forsøgte at anholde en undvejet drabssigtet.²⁷⁹

STRL § 13, stk. 2 er sammenfaldende med den nationale bestemmelse i *Aydan*. Her fandt EMD ikke situationen berettiget under straffritagelsesreglen, da soldaten ikke havde handlet i en ærlig på tro, at hans eget og kollegaernes liv var i fare. I *Rådvalsvej-sagen* var T1's skud ikke affyret i nødværge, da flugtbilen ikke længere var til fare for betjentene. Selvom landsretten således fandt, at magtanvendelsen var disproportional, medfører det ikke nødvendigvis, at T1 ikke subjektivt havde en ærlig tro på, at hans eget og kollegaens liv var i fare. I *Aydan* lagde EMD vægt på, at soldaterne var til stede under en demonstration i en region, hvor forstyrrelser måtte forventes, og der var ikke bevis for, at demonstranterne havde haft knive eller skydevåben. Modsat befandt betjentene sig i *Rådvalsvej-sagen* i situationen for at anholde en undvejet drabssigtet, og betjentene blev forsøgt påkørt af flugtbilen. Da hændelsesforløbet i *Rådvalsvej-sagen* på centrale punkter adskiller sig fra *Aydan*, er der mulighed for, at EMD ville have accepteret straffrihed for T1. Det bemærkes, at *Rådvalsvej-sagen* er afgjort før *Aydan*. *Rådvalsvej-sagen* er dog behandlet, da den illustrerer danske domstoles anvendelse af straffritagelsesreglen i STRL § 13, stk. 2.

7.6.3 Sammenfatning: Er STRL § 13, stk. 2 forenelig med EMRK art. 2?

Det kan udledes af *Aydan*, at EMD accepterer nationale straffritagelsesregler, som foreskriver straffrihed for myndighedspersoners disproportional dodelige magtanvendelse. Det kræver, at magtanvendelsen ikke var forsætlig, samt at myndighedspersonen havde en ærlig tro på, at hans eget eller andres liv var i fare. EMD synes dog generelt at være tilbageholdende med at acceptere straffrihed for myndighedspersoner. Det kan hænge sammen med, at staterne skal opretholde offentlighedens tillid til retsstatsprincippet, som netop skal sikre mod vilkårlighed, magtfordrejning og at ulovlige handlinger bliver tolereret. Idet EMD ikke har fastslået, at myndighedspersoner ikke kan fritages for straf for deres dødelige magtanvendelse, må STRL § 13, stk. 2 antages at være i overensstemmelse med EMRK art. 2. Dette såfremt danske domstole følger de fastlagte principper om strafforfølgning i EMDs praksis. Det understøttes af, at EMD tillader staterne en skønsmargin ved vurderingen af, hvorvidt og i hvilket omfang, myndighedspersoner skal strafforfølges for deres dødelige magtanvendelse. Desuden er STRL § 13, stk. 2, i overensstemmelse med EMDs praksis, ikke til hinder for, at den pågældende myndighedsperson pålægges civile retsmidler, herunder erstatningsansvar og disciplinæransvar.

²⁷⁸ U 2008.1299 Ø, s. 1299

²⁷⁹ Ibid., s. 1315-1316

8 Konklusion og perspektivering

Sammenfattende kan det konkluderes, at EMD gennem sin dynamiske fortolkningsstil har udviklet en omfattende praksis, som har præciseret og udviklet medlemsstaternes forpligtelser i henhold til EMRK art. 2. Ligeledes kan det konkluderes, at Danmark efterlever den gældende praksis.

Retten til liv skal sikres i staternes lovgivning ved at definere, hvornår det er proportionalt at anvende dødelig magt. EMD overlader staterne en skønsmargin ved implementeringen af den nationale lov, såfremt loven svarer til EMRKs standarder, hvorefter dødelig magt skal være ”*absolut nødvendig*”. EMD anvender ikke staternes skønsmargin konsekvent ved vurderingen af, hvorvidt den dødelige magtanvendelse har været berettiget. EMD lader det afhænge af omstændighederne i den pågældende sag, herunder hvorvidt myndighederne har haft tid til at planlægge den pågældende aktion, og hvorvidt myndighederne er i kontrol over situationen. Man kan argumentere for, at EMD bør have klare retningslinjer for, hvornår staterne overlades en skønsmargin. En inkonsekvent anvendelse sikrer ikke forudsigelighed eller mod vilkårlig anvendelse af dødelig magt.

Magtanvendelsen er ”*absolut nødvendig*” for at beskytte myndighederne selv eller civile, såfremt brugen er baseret på myndighedspersonens ærlige tro, og den pågældende subjektivt har gode grunde til sin tro. Det overlader den pågældende myndighedsperson en skønsmargin, og afhandlingen har påvist kritik af denne subjektive test. Der er risiko for, at subjektiviteten bevirker, at myndighedspersonen ikke skal have et argument for at anvende dødelig magt, men at klager skal have et argument for, hvorfor myndighedspersonen ikke skulle have anvendt dødelig magt. Det gør det vanskeligt for klager at holde staten ansvarlig for uberettiget magtanvendelse, og art. 2 risikerer at blive udhulet og illusorisk.

Det er vanskeligt at konkludere endeligt, hvorvidt EMD bør ændre fortolkningen og anvendelsen af art. 2. Løsningen kan være, at EMD fremover fortolker et objektive element ind i ”*absolut nødvendig*”-testen. Således ville myndighedspersonen subjektivt skulle have en ærlig tro på, at magtanvendelsen var nødvendig, og samtidig skulle den pågældende objektive have gode grunde til at anvende dødelig magt. Det objektive element ville sikre ordlyden af art. 2, således kun magtanvendelse, der objektive set er ”*absolut nødvendig*”, er berettiget efter bestemmelsen. Desuden ville det subjektive element tage hensyn til den situation, den pågældende myndighedsperson befandt sig i, da han anvendte dødelig magt. En anden løsning kan være, at EMD fremover foretager en intensiv vurdering af beviserne i hver enkelt sag. Art. 2’s fundamentale karakter kræver, at bestemmelsen underlægges en intensiv prøvelse fra EMD, og det inkluderer i visse tilfælde en selvstændig bevisvurdering. EMD er ikke formelt bundet af tidligere afgørelser og udtalelser, hvorfor en ændring af retstilstanden er mulig.

I tilfælde af dødsfald under myndighedspersoners ansvar, har staten en pligt til effektivt at efterforske, hvorvidt magtanvendelsen var berettiget i situationen, samt strafforfølge ansvarlige myndighedspersoner, hvor magtanvendelsen har været forsættelig, eller personen ikke havde en ærlig tro på nødvendigheden. Efterforskningen skal gennemføres med den fornødne hurtighed af uafhængige personer, være genstand for offentlig kontrol samt inddrage de pårørende i det omfang, de kan sikre deres berettigede interesser. Har efterforskningen været effektiv og grundig samt iagttaget de minimumskrav, EMD har udviklet i praksis, overlades staterne en videre skønsmargin. Sammenfattende overlader EMD staterne en skønsmargin og foretager en mindre intensiv prøvelse, hvor EMD har tillid til, at de nationale retssystemer sikrer retten til liv i henhold til konventionens standarder. Staterne skal have mulighed for at efterleve forpligtelserne efter art. 2 i praksis, og EMD pålægger ikke staterne umulige eller uforholdsmæssige byrder i deres opfyldelse heraf.

Afhandlingen har belyst, at Danmark efterlever forpligtelserne efter art. 2 som fortolket og anvendt i EMDs praksis. Danmark bør dog ikke afholde sig fra at yde en bredere beskyttelse af retten til liv. Danmark har som medlemsstat pligt til at sikre menneskerettighederne en praktisk og effektiv beskyttelse, samt give klager en reel mulighed for at stille myndighedspersoner til ansvar for deres uberettigede dødelige magtanvendelse. Danmark bør sikre, at de myndigheder, der skal efterforske og træffe afgørelse om tiltalespørgsmålet, er absolut uafhængige af politiet. Man kan derfor argumentere for, at DUP som efterforskningsmyndighed ved lov bør være pålagt at foretage en bevisvurdering i de enkelte sager, samt at tiltalespørgsmålet ikke bør træffes af statsadvokaterne, der organisatorisk henhører under samme ministerium som politiet. Det ville skabe en højere grad af retssikkerhed for begge parter, både politiet og klager.

Som følge af EMDs dynamiske fortolkningsstil står det klart, at EMD i praksis fortsat vil udvikle fortolkningen og anvendelsen af art. 2 i takt med rets- og samfundsudviklingen i medlemsstaterne. Det vil være interessant i fremtiden at følge udviklingen i antallet af sager om myndighedspersoners dødelige magtanvendelse både i Danmark, Europa og USA, samt deres udfald. Især vurderingen af, hvorvidt den pågældende myndighedspersons ærlige tro fortolkes til at tage højde for etnisk diskrimination og samfundstendenser blandt myndighedspersoner. Viser det sig, at myndigheder gør forskel i deres magtanvendelse, bør staterne have en pligt til at forebygge eksempelvis etnisk diskrimination i deres lovgivning og praksis, således magtanvendelse med dødelig udgang minimeres. Det er vigtigt at have for øje, at art. 2 skal sikre mod vilkårlige drab, når praksis evalueres og tilpasses. I min optik er det afgørende for udviklingen af dette retsområde, at antallet af magtanvendelser med dødelig udgang falder, uden at myndighedspersoner i forsøget herpå sætter sig selv eller andre i fare.

9 Litteraturliste

9.1 Love mv.

- Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ("EMRK")
- Lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ("Lov nr. 285 af 29. april 1992")
- Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder ("EUC")
- Traktaten om Den Europæiske Union
- FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder
- Wienerkonventionen af 23. maj 1969 om traktatretten ("Traktatrets konventionen")
- Betænkning nr. 1507 om behandling af klager over politiet ("Betænkning nr. 1507")
- Politiloven ("PL")
- Retsplejeloven ("RPL")
- Straffeloven ("STRL")

9.2 Bøger

- Jon Fridrik Kjølbro, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere, 5. udgave, 2020 ("Kjølbro")
- Jens Elo Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 3. udgave, 2019 ("Rytter")
- Stephen Skinner, Lethal force, the right to life and the ECtHR: Narratives of Death and Democracy, 2019 ("Skinner")
- Louise Halleskov Storgaard, Ole Terkelsen og Jens Vedsted-Hansen, Folkeret og menneskerettigheder, 2019 ("Halleskov m.fl.")
- Jonas Christoffersen m.fl., EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder med kommentarer, 2. udgave, 2018 ("Christoffersen m.fl.")

- Bernadette Rainey, Elizabeth Wicks og Clare Ovey, Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights, 7. udgave, 2017 (“Rainey m.fl.”)
- Jens Evald, Juridisk teori, metode og videnskab, 2017, 1. udgave (“Evald”) (Jeg er opmærksom på, at der er en 2. udgave fra 2020, men den har ikke været mulig at få fat på)
- Hannah Russell, The use of force and article 2 of the ECHR in light of European conflicts, 2017 (“Russell”)
- Peer Lorenzen m.fl., Den Europæiske Menneskeretskonvention med kommentarer (art 1-9), 3. udgave, 2011 (“Lorenzen m.fl.”)
- Jens Elo Rytter, Grundrettigheder: Domstolenes fortolkning og kontrol med lovgivningsmagten, 2000 (“Rytter, Grundrettigheder”)

9.3 Rapporter, artikler og andre indlæg på internettet

- Factsheet – Use of force in the policing of demonstrations, marts 2021 (“Factsheet, Right to life”)
 - https://echr.coe.int/Documents/FS_Force_demonstrations_ENG.pdf
- EMD, Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights, 2020 (“EMD, Guide on art. 13”)
 - https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_13_ENG.pdf
- Amnesty International, USA: The World is Watching: Mass violations by U.S. police and black lives matters protesters’ rights, 2020 (“Amnesty, USA: The world is watching”)
 - <https://www.amnesty.org/download/Documents/AMR5128072020ENGLISH.PDF>
- Linos Alexandre Sicilianos, The Rule of Law and the European Court of Human Rights: the independence of the judiciary, 2020 (“Sicilianos, Speech on the Rule of Law”)
 - https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20200228_Sicilianos_Montenegro_ENG.pdf
- EMD, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, 2017 (“EMD, Guide on art. 6”)
 - <https://fln.dk/-/media/FLN/Publikationer-og-notater/EMRK/Guide-on-Article-6-of-the-European-Convention-on-Human-Rights.pdf?la=da&hash=46084ACC478C8C5977BFFD0E59191F2E99199E3E>
- Council of Europe, The Rule of Law Checklist, 2016 (“CoE, The Rule of Law”)
 - https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf
- Jan Hessbruegge, EJIL:Talk!, Blog of the European Journal of International Law, ECtHR Armani Da Silva v UK: Unreasonable Police Killings in Putative Self-defence, 2016 (“Hessbruegge, Unreasonable Police Killings in Putative Self-defence”)
 - <https://www.ejiltalk.org/ecthr-armani-da-silva-v-uk-unreasonable-police-killings-in-putative-self-defence/>
- Amnesty International, Deadly Force: Police Use of Lethal Force in the United States, 2015 (“Amnesty, Deadly Force”)
 - https://amnesty.dk/media/1631/usa_deadlyforcereportjune2015.pdf
- Institut for menneskerettigheder, magtanvendelse, status 2014-15 (“Magtanvendelse, status 2014-15”)
 - <https://menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/status/2014-15/delrapporter/magtanvendelse.pdf>
- EMD, presseudgivelse om Aydan mod Tyrkiet (“Presseudgivelse, Aydan mod Tyrkiet”)
 - <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4287333-5119334&filename=003-4287333-5119334.pdf>

- Amnesty International, Behandlingen af klager over politiet, 2008 ("Amnesty, Behandlingen af klager over politiet")
https://amnesty.dk/wp-content/uploads/media/1249/klagebehandling_politi_dk.pdf
- Steven Greer, The margin of appreciation: Interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing, 2000 ("Steven Greer, The margin of appreciation")
[https://www.echr.coe.int/librarydocs/dg2/hrfiles/dg2-en-hrfiles-17\(2000\).pdf](https://www.echr.coe.int/librarydocs/dg2/hrfiles/dg2-en-hrfiles-17(2000).pdf)
- Niels Garner i U 1985B.285, Om fortolkningen af straffelovens § 13, stk. 2, 1985 ("Niels Garner, U 1985B.285")
<https://pro.karnovgroup.dk/document/7000273530/1>

9.4 Tv-programmer

- DR Bonanza, dokumentarserien Magtens Billeder: under anklage, 2004 ("Magtens billeder")
<https://www.dr.dk/bonanza/serie/637/magtens-billeder/12403/magtens-billeder-under-anklage>

9.5 Afhandlinger

- Tobias Lundholm Stadarfeld Jensen, Statens pligt til at gennemføre en effektiv efterforskning i medfør af EMRK artikel 2 og 3 ("Tobias Lundholm Stadarfeld Jensen, Statens pligt til at gennemføre en effektiv efterforskning i medfør af EMRK artikel 2 og 3") (årstal ukendt)

9.6 Retspraksis

9.6.1 Sager fra EMD

- Application no. 26562/07 ("Tagayeva" m.fl. mod Rusland) 2017
- Application no. 5878/08 ("Armani Da Silva" mod Storbritannien) 2016 Grand Chamber
- Application no. 24014/05 ("Mustafa Tunc og Fecire Tunc" mod Tyrkiet) 2015 Grand Chamber
- Application no. 23502/06 ("Benzer" m.fl. mod Tyrkiet) 2014
- Application no. 50275/08 ("Ataykaya" mod Tyrkiet) 2014
- Application no. 43835/11 ("S.A.S." mod Frankrig) 2014 Grand Chamber
- Application no. 651/10 ("Makbule Kaymaz" m.fl. mod Tyrkiet) 2014
- Application no. 69527/10 ("Vasilca" mod Moldova) 2014
- Application no. 16281/10 ("Aydan" mod Tyrkiet) 2013
- Application no. 2944/06 ("Aslakhanova" m.fl. mod Rusland) 2013
- Application no. 36146/05 ("Gorovenky og Bugara" mod Ukraine) 2012
- Application no. 18299/03 ("Finogenov" m.fl. mod Rusland) 2012
- Application no. 55721/07 ("Al-Skeini" m.fl. mod Storbritannien) 2011 Grand Chamber
- Application no. 310/04 ("Seidova" m.fl. mod Bulgarien) 2011
- Application no. 23458/02 ("Giuliani og Gaggio" mod Italien) 2011 Grand Chamber
- Application no. 10036/03 ("Bektas og Özalp" mod Tyrkiet) 2010
- Application no. 1062/03 ("Golubeva" mod Rusland) 2010
- Application no. 22465/03 ("Sandru" m.fl. mod Rumænien) 2010
- Application no. 71463/01 ("Silih" mod Slovenien) 2009 Grand Chamber
- Application no. 9375/02 ("Saoud" mod Frankrig) 2008
- Application no. 21449/04 ("Celniku" mod Grækenland) 2007
- Application no. 52391/99 ("Ramsahai" m.fl. Holland) 2007 Grand Chamber
- Application no. 50739/99 ("Perk" m.fl. mod Tyrkiet) 2006
- Application no. 41773/98 ("Scavuzzo-Hager" m.fl. mod Schweiz) 2006

- Application no. 43577/98 (“Nachova” m.fl. mod Bulgarien) 2005 Grand Chamber
- Application no. 46827/99 (“Mamatkulov og Askarov” mod Tyrkiet) 2005 Grand Chamber
- Application no. 48939/99 (“Öneryildiz” mod Tyrkiet) 2004 Grand Chamber
- Application no. 50385/99 (“Makaratzis” mod Grækenland) 2004 Grand Chamber
- Application no. 53924/00 (“Vo” mod Frankrig) 2004 Grand Chamber
- Application no. 47916/99 (“Menson” mod Storbritannien) 2003
- Application no. 24351/94 (“Aktas” mod Tyrkiet) 2003
- Application no. 43290/98 (“McShane” mod Storbritannien) 2002
- Application no. 25657/94 (“Avsar” mod Tyrkiet) 2002
- Application no. 32967/96 (“Calvelli og Ciglio” mod Italien) 2002 Grand Chamber
- Application no. 2346/02 (“Pretty” mod Storbritannien) 2002
- Application no. 24746/94 (“Hugh Jordan” mod Storbritannien) 2001
- Application no. 30054/96 (“Kelly” m.fl. mod Storbritannien) 2001
- Application no. 28883/95 (“McKerr” mod Storbritannien) 2001
- Application no. 22676/93 (“Gül” mod Tyrkiet) 2000
- Application no. 41488/98 (“Velikova” mod Bulgarien) 2000
- Application no. 21986/93 (“Salman” mod Tyrkiet) 2000 Grand Chamber
- Application no. 23531/94 (“Timurtas” mod Tyrkiet) 2000
- Application no. 23452/94 (“Osman” mod Storbritannien) 1998
- Application no. 21593/93 (“Gülec” mod Tyrkiet) 1998
- Application no. 23818/94 (“Ergi” mod Tyrkiet) 1998
- Application no. 22729/93 (“Kaya” mod Tyrkiet) 1998
- Application no. 23413/94 (“L.C.B.” mod Storbritannien) 1998
- Application no. 25052/94 (“Andronicou og Constantinou” mod Cypern) 1997
- Application no. 20348/92 (“Buckley” mod Storbritannien) 1996
- Application no. 18984/91 (“McCann” m.fl. mod Storbritannien) 1995 Grand Chamber
- Application no. 15473/89 (“Klaas” mod Tyskland) 1993
- Application no. 13071/87 (“Edwards” mod Storbritannien) 1992
- Application no. 10044/82 (afgørelse af 10. juli 1984) (“Stewart” mod Storbritannien) 1984
- Application no. 5493/72 (“Handyside” mod Storbritannien) 1976
- Application no. 1474/62 (“Belgian Linguistic Case” (Merits)) 1968

9.6.2 Danske sager

- FED 2014.185 V (“Bo Houen Jørgensen-sagen”)
- U 2013.986 H (“Røde Mellevej-sagen”)
- U 2012.679 H (“Tilst-sagen”)
- U 2011.2510 H (“Løgstør-sagen”)
- U 2008.1299 Ø (“Rådvadsvej-sagen”)
- U 1996.353 Ø (“Benjamin-sagen”)

9.6.3 Amerikanske sager

- Graham mod Conner, 490 U.S. 386 (1989) (“Graham”)
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/386/> (det har ikke været muligt at finde afgørelsen på hjemmesiden tilhørende the Supreme Court of the United States)